

© Toon Grobet

KMSKA Jaarverslag 2007

Voorwoord

Het museum leeft en wordt gezien. Een stijging van 30% van het aantal bezoekers kan dit alleen maar bevestigen.

Maar ook inhoudelijk is grensverleggend gewerkt. Met de Diptiekententoonstelling hebben we geschiedenis geschreven. Dit kon dankzij de samenwerking met onze partners The National Gallery van Washington en Harvard University. Het was ook wetenschappelijk een topevenement. De catalogus won de prestigieuze George Wittenborn Memorial Book Award en met de 80 000 bezoekers bereikte het evenement de saturatie van wat de noodzakelijke intimistische opstelling aankon. Met andere woorden: de tentoonstelling was uitverkocht.

Ook met realisaties als de Diepe Fontein van Cristina Iglesias en een nieuwe gevelverlichting blijft het museum bij een breed publiek scoren. Maar er is meer: de nominaties voor zowel de publieksprijs als de museumprijs van Openbaar kunstbezit Vlaanderen en het resultaat van een onafhankelijke publieksbevraging tonen aan dat het KMSKA het steeds beter doet bij een ruim publiek.

Dit alles is ongetwijfeld het gevolg van de integrale kwaliteitszorg die zich vertaalt in zichtbare projecten zoals de uitgebreide audiotour (nu met Duitse versie), een nieuwe meertalige website, en de restauratie van kunstwerken: 'De verloren zoon' van Rubens, maar ook 'Christus met zingende en musicerende engelen' van Memling en 'De 7 sacramenten' van Van der Weyden.

Op sociaal-cultureel vlak is er onze participatie aan de Zomerschool waarbij onder meer via de beeldkunst aan nieuwkomertjes de Nederlandse taal wordt bijgebracht.

Zorg dragen voor ons verleden voor een publiek van nu: het lukt ons steeds beter.

Dr. Paul Huvenne
Algemeen Directeur

Inhoud

1. MISSIE EN ALGEMENE DOELSTELLINGEN	5
1.1. COLLECTIEONDERZOEK	5
1.2. COLLECTIEBEHOUD- EN BEHEER	5
1.3. PUBLIEKSWERKING	6
1.4. BEDRIJFSVOERING	6
2. COLLECTIEONDERZOEK	7
2.1. ONDERZOEK	7
2.1.1 Collectiecatalogus	7
2.1.2. Deelcatalogi	8
2.1.3. Rubensproject	8
2.2. TENTOONSTELLINGEN	10
2.2.1. Gerealiseerde tentoonstellingen	10
2.2.2. Tentoonstellingen in voorbereiding	12
2.3. WETENSCHAPPELIJKE PUBLICATIES	13
2.3.1. Redactie Jaarboek KMSKA	13
2.3.2 Rubensbulletin	13
2.3.3. Boeken	13
2.3.4. Artikels	14
2.3.5 Lezingen en lesopdrachten	15
2.4. SAMENWERKINGSVERBANDEN	15
2.5. ADVIES	16
3. COLLECTIEBEHOUD EN -BEHEER	17
3.1. COLLECTIEMANAGEMENT	17
3.2. CONSERVATIE EN RESTAURATIE	20
3.3. BIJDRAGE AAN TENTOONSTELLINGEN	22
3.4. ARCHIEF EN DOCUMENTATIE	23
3.4.1. Archief	23
3.4.2. Documentatie	25
3.4.3. De dienst als onderzoekscentrum voor internen en externen	25
3.4.4. Publiekgerichte werking	25
3.5. BIBLIOTHEEK	25
3.5.1. Collectievorming: het verwerven van bibliotheekmaterialen	26
3.5.2. Catalografie: de verwerking van bibliotheekmaterialen	28
3.5.3. Dienstverlening: het ter beschikking stellen van bibliotheekmaterialen	29
4. PUBLIEKSWERKING	34
4.1. MARKETING & COMMUNICATIE	34
4.1.1 Nieuwe website	34
4.1.2. Tentoonstellingen en presentaties	34
4.1.3. Educatieve activiteiten	39
4.1.4. Evenementen	40
4.1.5. Publicaties	42
4.1.6. Bezoekerscijfers 2007	43
4.2. EDUCATIE	44

4.2.1. Cijfers	44
4.2.2. Activiteiten voor volwassenen	44
4.2.3. Activiteiten voor gezinnen	48
4.2.4. Activiteiten voor individuele kinderen en jongeren.....	49
4.2.5. Verjaardagsfeestjes	50
4.2.6. Activiteiten voor het onderwijs	50
4.2.7. Expertise.....	51
4.3. MARKETING & COMMUNICATIE IN SAMENWERKING MET ANDERE MUSEA	52
4.3.1. samen met de Vlaamse Kunstcollectie.....	52
4.3.2. samen met de Antwerpse musea	53
5. BEDRIJFSVOERING.....	54
5.1. HET BESTUUR VAN HET MUSEUM.....	54
5.1.1. Juridisch statuut.....	54
5.1.2. De directieraad	54
5.1.3. Personeel.....	56
5.1.4. Personeelsbestand en tewerkstellingsstatuten	58
5.1.5. De personeelsleden van het museum.....	59
5.1.6. Samenwerkingsprotocol met de Vlaamse Administratie	60
5.1.7. VLIMPERS : Vlaams Intermodulair Personeelssysteem	60
5.1.8. PLOEG.....	60
5.1.9. PIP/PEP (procesimplementatie / personeelsplanning)	60
5.1.10. Basisoverlegcomité	61
5.2. INTERNE COMMUNICATIE	61
5.3. FINANCIËEL VERSLAG	61
5.4. HUISVESTING VAN HET MUSEUM.....	65
5.4.1. Gebouw, infrastructuur en onderhoud	65
5.4.2. Masterplan voor het gebouw	67
5.5. VEILIGHEID, PREVENTIE, BEWAKING EN ONTHAAL.....	68
5.5.1. Bewaking en onthaal	68
5.5.2. Veiligheid en preventie.....	68
5.5.3. Beveiliging.....	69
5.6. INFORMATIEMANAGEMENT	70
6. DE VRIENDEN VAN HET KMSKA.....	72

1. Missie en algemene doelstellingen

Het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen (KMSKA) is een instelling van de Vlaamse Overheid en het enige museum in Vlaanderen met een wetenschappelijk statuut. Het KMSKA is gehuisvest in een notoir 19de eeuws monument, dat in 1893 op het Antwerpse Zuid zijn deuren opende voor het publiek.

Het KMSKA staat in voor de museale zorg van een unieke verzameling beeldende kunst, bestaande uit overwegend Vlaams werk, versterkt door een boeiende pleiade werken uit andere scholen. De belangrijkste opdracht van het KMSKA is het behoud en beheer en het verder uitbouwen van de collectie; het ontsluiten en de wetenschappelijke studie van de collectie; het tentoonstellen van de objecten en de uitbouw van een publiekswerking eigen aan een museum. Het KMSKA onderschrijft hiermee ook de statuten van ICOM, the International Council of Museums. Het KMSKA draagt bovendien een bijzondere verantwoordelijkheid als cultuurmotor in het Vlaamse museumlandschap. Het heeft door zijn buitengewone collectie alles in huis om op het internationale forum een belangrijke rol te spelen.

De missie van het KMSKA vertaalt zich in de hieronder geformuleerde doelstellingen voor wat betreft de organisatie en werking van de afdelingen, met name collectieonderzoek, collectiebehoud- en beheer, publiekswerking en bedrijfsvoering.

1.1. Collectieonderzoek

De afdeling collectieonderzoek is verantwoordelijk voor het kunsthistorisch bestuderen en documenteren van de museumcollectie. Het inzicht dat hierdoor verkregen wordt, is de basis voor het collectiebeleid van het KMSKA. De afdeling ondersteunt tentoonstellingen door wetenschappelijk onderzoek en ze publiceert onderzoeksresultaten waardoor ze bijdraagt aan het ontsluiten van de collectie. De afdeling collectieonderzoek streeft ernaar de collectie van het museum te ontsluiten, onder andere via een online catalogus en publicaties, deelcatalogi en kleine dossiers; uit te groeien tot een competentiecentrum voor beeldende kunst uit de Zuidelijke Nederlanden; binnen de samenwerkingsverbanden de drijvende kracht te worden bij het opzetten van een internationaal gerenommeerd wetenschappelijk kennis- en documentatiecentrum voor beeldende kunsten uit de Zuidelijke Nederlanden.

1.2. Collectiebehoud- en beheer

De afdeling collectiebehoud en -beheer is verantwoordelijk voor het behouden, beheren, documenteren en eventueel restaureren van de collectie. Ze ontsluit dit belangrijke deel van het Vlaamse culturele erfgoed voor zowel een breed als een gespecialiseerd publiek. Bovendien is het de taak van de afdeling om de museumbibliotheek, het archief en het documentatiecentrum te beheren en optimaal te ontsluiten.

De afdeling collectiebehoud en -beheer streeft ernaar een referentie te worden op het vlak van collectiemanagement; een bibliotheek uit te bouwen die de collectie ondersteunt, die online toegankelijk is en die in een latere fase kan worden ingeschakeld op het niveau van de Vlaamse Kunstmusea in het kader van het Bureau voor Kunsthistorische Documentatie Vlaanderen; een expertcentrum uit te bouwen op het gebied van conservatie en restauratie van schilderijen van de 14de tot de 20ste eeuw.

1.3. Publiekswerking

De afdeling publiekswerking streeft naar een maximale toegankelijkheid van het KMSKA op een uitnodigende manier voor een zo groot mogelijk en divers publiek, en stelt zich tot doel aan de behoeftes en verwachtingen van het publiek te voldoen.

De afdeling publiekswerking wil haar publiek kennen en via publieksonderzoek een gericht doelgroepenbeleid ontwikkelen; de unieke positie van het KMSKA versterken; een duidelijke regionale en internationale positionering rond de sleutelstukken of zogenaamde iconen communiceren; meer aandacht besteden aan het bezoekerscomfort; een stijging van het aantal bezoekers en hun waardering bewerkstelligen; een meer gediversifieerde publieksparticipatie uitbouwen en acties ontwikkelen gericht op allochtone jongeren, buurtbewoners, andersvaliden en anderstaligen; de werkmiddelen vermeerderen via sponsorwerving en het aandeel betalende bezoekers verhogen.

1.4. Bedrijfsvoering

De afdeling bedrijfsvoering beheert het gebouw, de infrastructuur, de financiën en voert de personeelsadministratie. Daarnaast draagt de afdeling zorg voor het beleid inzake beveiliging en veiligheid, waarbinnen ze publieksvriendelijke bezoekersdiensten aanbiedt. Zij staat ook in voor het uitbouwen en realiseren van specifieke commerciële opdrachten van het museum. Haar ondersteunende rol is elementair voor het optimaal uitvoeren van de opdracht van de afdelingen en moet borg staan voor een optimale bezoekerservaring.

De afdeling bedrijfsvoering streeft ernaar het museum op een moderne en professionele wijze te beheren en dit zowel ten opzichte van het eigen personeel, de bezoeker als de Vlaamse overheid en andere musea; over een museumgebouw te beschikken dat de cultuurhistorische waarde van het gebouw combineert met de hedendaagse vereisten van een museale infrastructuur; een bewakings- en veiligheidsbeleid te voeren dat een veilige omgeving voor de bezoekers en werknemers creëert en een maximale beveiliging van de collectie verzekert; over kennisbeheer te beschikken, dat het top- en lijnmanagement adviseert en ondersteunt.

Naast het beheer van de infrastructuur en de financiën voert zij ook de personeelsadministratie en is zij verantwoordelijk voor de logistiek.

2. Collectieonderzoek

De afdeling collectieonderzoek is verantwoordelijk voor het kunsthistorisch documenteren en bestuderen van de collectie kunstwerken van het KMSKA, bijvoorbeeld het ontwikkelen en uitvoeren van wetenschappelijke onderzoeksprojecten zoals de collectiecatalogus, het Rubensonderzoek, tentoonstellingen en presentaties. Ook het publiceren van onderzoeksresultaten in artikels of (tentoonstellings-)catalogi en het uitgeven en redigeren van het Jaarboek horen bij de opdracht van de afdeling.

2.1. Onderzoek

2.1.1. Collectiecatalogus

ONDERZOEK

De collectiecatalogus wordt beheerd door de afdeling collectiebehoud en -beheer en de afdeling collectieonderzoek samen. De afdeling collectieonderzoek is verantwoordelijk voor volgende aspecten: naam kunstenaar, titel, inscripties, verwerving, pedegree, tentoonstellingen, literatuur (via bibliotheek), beschrijving, associaties en kunsthistorische trefwoorden over voorstelling of onderwerp.

De catalogus wordt continu aangevuld en aangepast. Internationale richtlijnen en thesauri worden hierbij gevolgd. Inhoud en onderzoek volgen steeds de regels en behoeften van de actuele (internationale) museologische wereld. Een bijzondere inspanning wordt geleverd wat betreft de iconografische beschrijving van alle objecten. De beschrijving volgens de Iconclass codes (en de supplementaire vertaling naar het Nederlands) geeft toegang tot informatie in zes extra talen. Het doel dit ook in de databank te kunnen invoeren zou internationaal een belangrijke stap zijn.

INVOEREN in interne databank TMS (The Museum System)

Het invoeren volgt uiteraard het onderzoek, maar niet alle velden kunnen al worden ingevuld. In samenspraak met de afdelingen collectiebehoud en -beheer en bedrijfsvoering worden systematisch velden beschikbaar gesteld. Het internationaal aspect vereist bovendien meertaligheid. In 2007 werden onder andere meer dan 3.000 vertalingen van titels toegevoegd.

Vanuit de interne databank kan informatie omgezet worden voor de online catalogus, op de website. Keuze en vorm van de velden werden begin 2007 overeengekomen met de verschillende afdelingen en betrokken externe firma.

VOORTGANG ONDERZOEK EN INVOER

Bij de aanvang van dit afdelingsoverkoepelende project werd een traject afgesproken: eerst schilderijen, dan beelden en tenslotte de werken op papier. Onderzoek en invoer volgen deze volgorde. Vanaf 2007 worden ook systematisch de werken op papier aangepakt, te beginnen met de productiedata (1.000).

Binnen dit traject wordt ook rekening gehouden met specifieke projecten. Zo werden de notities van meer dan 200 kunstenaarsportretten (schilderijen, beelden, papier) aangepast en vervolledigd naar aanleiding van een tentoonstelling in Gent en ook alle werken van Rik Wouters werden aangepakt naar aanleiding van de publicatie van een boek over zijn werken in het KMSKA.

Diepgaand onderzoek vervolledigde de informatie over de bijna 120 werken in de verzameling van het Museum van de Academiekers die in dit huis wordt bewaard.

Het onderzoek naar de meer dan 400 beelden in eigendom van het museum kwam ook in een stroomversnelling. Zij kunnen vanaf 2008 aangepast en aangevuld worden in TMS.

De groei van de museumcollectie werd helemaal gecontroleerd en aangepast als voorbereiding op drie hoofdstukken over de collectie in een te publiceren boek over de geschiedenis van het KMSKA (voorzien in 2008), zodat de kruisverwijzingen naar personen en instellingen en de verwervingsdata konden worden aangevuld.

2.1.2. Deelcatalogi

Meer informatie over de deelcatalogus Rubens vindt u hieronder, bij 2.1.3.

2.1.3. Rubensproject

Op 1 augustus 2007 ging Valérie Herremans van start als nieuwe medewerker van de Vlaamse Kunstcollectie. Haar onderzoeksterrein - barokke sculptuur en kleinarchitectuur - sluit, vanuit een ander perspectief dan vanuit het meer gebruikelijke van de schilderkunst, aan bij het vooropgestelde profiel van de medewerker van de Vlaamse Kunstcollectie in het KMSKA waarin als specialisme de 17de-eeuwse Zuid-Nederlandse kunst centraal staat. Het onderwerp van haar proefschrift, de barokke altaaropluistering, ligt in het verlengde van een belangrijk onderdeel van de collectie van het museum, met name de altaarstukken. Zij stelde dit onderzoek voor aan het ruime publiek in de lezingencyclus die het museum op zondag organiseert.

Het is vanuit deze achtergrond dat zij een plaats kreeg in de onderzoeksgroep die aan de verdere ontsluiting van de deelcollectie Rubens werkt. Haar taak hierbinnen is de coördinatie van het archiefluik en het onderzoek naar de driedimensionale elementen, sculptuur en kleinarchitectuur, die de Rubensiaanse altaarstukken omlijstten en evenzeer essentiële onderdelen van het barokretabel waren. In het licht van zowel deze opdrachten als het objectief om de collectie via de website van de Vlaamse Kunstcollectie korter bij het publiek te brengen, wijdde zij een uitgebreide webpublicatie aan de *Aanbidding door de koningen* van Peter Paul Rubens, één van de absolute topstukken van het museum. Deze *status quaestionis* van het kunstwetenschappelijk onderzoek zette ook de bakens uit voor de voorbereiding van de dossierpresentatie die in het najaar van 2008 aan dit werk gewijd wordt en waarbij het schilderij onder meer ook in zijn architecturale en sculpturale context geplaatst wordt.

Een ander onderzoeksproject betreft een groot Rubensproject, dat met de financiële steun van The Getty Foundation wordt georganiseerd.

Deborah Marrow, directeur van The Getty Foundation, bracht op 19 maart 2007 het KMSKA op de hoogte van de toekenning van een financiële ondersteuning voor een Rubensproject (Cataloguing of Museum Collections Grants, Catalogue Preparation). Deze *grant*, door het museum aangevraagd op 22 mei 2006, bestaat uit 140.000 € en betreft een ondersteuning van het wetenschappelijk onderzoek van de Rubenscollectie van het KMSKA, in het vooruitzicht van de publicatie van een nieuwe deelcatalogus. Het door The Getty Foundation toegekende bedrag werd over drie projectjaren (2007, 2008, 2009) en de verschillende uitgavenposten in de projectbegroting gespreid.

De activiteiten van het Rubensproject werden ondernomen door negen leden van de museumstaf van het KMSKA [Dorine Cardyn (tot 31.12.07), Dr. Valérie Herremans (vanaf 1.8.07), Dr. Paul Huvenne, Lizet Klaassen, Dr. Ben Roosens (tot 30.8.07), Barbara Schoonhoven (vanaf 6.11.07), Greta Van Broeckhoven, Dr. Nico Van Hout, Christine Van Mulders], bijgestaan door dertien externe medewerkers.

Voor alle Rubenswerken van het KMSKA werd een documentatie opgestart, opgedeeld in een papieren dossier en een fotodocumentatie. De basis van deze documentatie bestaat uit relevante archiefstukken, oude bronnen, literatuur en foto's uit het Rubenianum (Stad Antwerpen), die systematisch werd/wordt aangevuld. Ieder dossier werd/wordt voorzien van een geüpdatet overzicht van de inhoud, vraagstelling en checklist van het betreffende onderzoek. Het digitaal fotomateriaal wordt beheerd in een daartoe opgezette beeldenbank, geconstrueerd in Portfolio en ingebed in de beeldenserver van het KMSKA. Twee schilderijen, de *Heilige Familie met de papegaai* en *De verlorene zoon*, werden als testcases onderworpen aan een volledig fotografisch en materiaaltechnisch onderzoek. Het betrof analyses van digitale opnames van details (al dan niet met IR, IR-false colour, UV, scheerlicht) en röntgen, een studie van de drager, een dendrochronologisch onderzoek, non-destructieve pigmentanalyses (PXRF) en pigmentanalyses van samples (RAMAN). De resultaten van het onderzoek werden verwerkt in tussentijdse catalogusnotities. Zes andere werken waren ook al, weliswaar fragmentarisch, het voorwerp van fotografisch en materiaaltechnisch onderzoek.

Het archiefonderzoek van de notitieboekjes van Max Rooses (KMSKA) en archiefstukken uit de Archives du Louvre en de Bibliothèque nationale de France (Parijs) hadden veelal betrekking op de gehele Rubenscollectie.

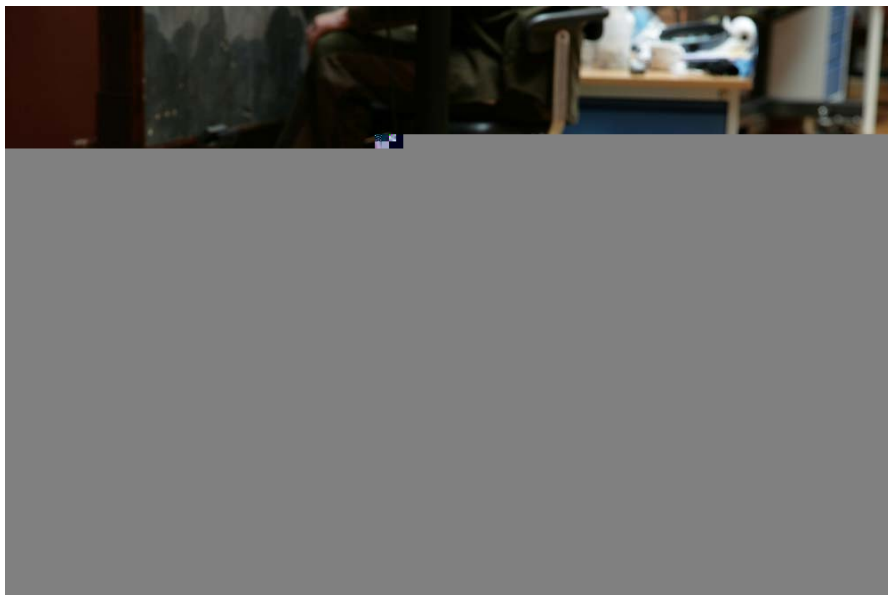
In een eerste dossierpresentatie *Rubens doorgelicht* werden de tussentijdse resultaten van de studie van *De verlorene zoon* voorgesteld. De thematiek, de iconografie, de opbouw en het ontwerp van de compositie, Rubens' schilderstijl en techniek, alsook aspecten van de recente restauratie werden rijkelijk geïllustreerd. Ten behoeve van het publiek werd een vouwblad gemaakt met de belangrijkste aspecten uit het kunsthistorische dossier. Een digitale publicatie met enkele deelartikels met onderzoeksresultaten verscheen in het eerste nummer van het *Rubensbulletin*.

Met het *Rubensbulletin* heeft het KMSKA een nieuwe webpublicatie in het leven geroepen ten behoeve van de internationale Rubensstudie. Het digitaal tijdschrift biedt ruimte voor wetenschappelijke bijdragen in diverse talen over het oeuvre van Rubens en zijn medewerkers. De naam van de nieuwe webpublicatie refereert aan het *Rubens Bulletin*, een tijdschrift dat tussen 1882 en 1910 in Antwerpen verscheen en dat bronnen over Rubens en zijn tijdgenoten wereldkundig maakte. Het nieuwe *Rubensbulletin* sluit aan bij de lange traditie van Rubensonderzoek in Antwerpen, thuisstad van de meester. Door middel van dit forum wil het KMSKA de uitbouw en de consolidatie van een internationaal Rubensnetwerk stimuleren.

In het kader van het project van de Vlaamse Kunstcollectie 'werken op papier' (2006 – 2007) werd 85% van de collectie Rubensgrafiek KMSKA (670 prenten) bestudeerd en ontsloten (TMS). Tegen medio 2008 zal deze ontsluiting verder worden gefinaliseerd en voorgesteld op de collectie online van de Vlaamse Kunstcollectie. Een webpublicatie werd inhoudelijk voorbereid. De webpublicatie zal eveneens tegen medio 2008 worden getoond op de website van VKC.

Een onderzoeker van de afdeling collectieonderzoek is ook actief binnen de vereniging "Arcobaleno" vzw. Het doel van de vereniging is een platform te bieden voor het

materiaaltechnisch onderzoek van schilderijen. De vereniging buigt zich hierbij onder meer over het oeuvre van Rubens en wenst also een belangrijke bijdrage te leveren tot het Rubensonderzoek in het algemeen. De activiteiten van Arcobaleno vzw situeren zich gedeeltelijk in het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen. In de schoot van de vereniging wordt meegedacht over de oprichting van een materiaaltechnische cel in het KMSKA.

Dendrochronologisch onderzoek © KMSKA

2.2. Tentoonstellingen

2.2.1. Gerealiseerde tentoonstellingen

GORGE(L). BEKLEMMING EN VERADEMING IN KUNST (1840-2006) (7 OKTOBER 2006 TOT 7 JANUARI 2007)

Gorge(l) is een non-conformistische tentoonstelling over intensiteit die vertrekt vanuit de

lang herenigd. Naast Washington was de tentoonstelling enkel in Antwerpen te zien.
Curator: Nico Van Hout

MUHKA TE GAST (29 JUNI TOT 18 NOVEMBER 2007)

In het kader van "Jubilee" 20 jaar MuHKA werd een presentatie getoond van werk van o.a. Jimmie Durham, Pistoletto, Solakov, Van Caekenbergh, Judd, Kosuth, Weiner ... in de zalen voor tijdelijke tentoonstellingen, de zalen met "Ensor en de moderneren" en in de trapzaal. De coördinatie en organisatie waren in handen van het KMSKA.

TENTOONSTELLINGEN IN HET PRENTENKABINET VAN HET KMSKA

In 2007 werden volgende tentoonstellingen in het prentenkabinet van het KMSKA gerealiseerd:

- Tekeningen van Jakob Smits (vanaf 4 jan 2007)
- Selectie tekeningen uit het prentenkabinet van het Museum voor Schone Kunsten Gent (25 mei tot 26 augustus 2007)
- Selectie tekeningen uit het atelier van Roel D'Haese (7 september tot 9 december 2007)

RUBENS DOORGELICHT (1 DECEMBER 2007 - 3 FEBRUARI 2008; VERLENGD TOT 3 MAART 2008)

De bijdrage van de dienst collectieonderzoek aan deze tentoonstelling is uitgebreid aan bod gekomen in het hoofdstuk 'onderzoek'.

FILIPS DE SCHONE (JANUARI - APRIL 2007)

Deze tentoonstelling vond plaats van januari tot april in de O.-L.-Vrouwkerk te Brugge. De tentoonstelling bracht een kleine selectie van kunstwerken van of uit de omgeving van Filips de Schone samen. Vanuit de politieke en de culturele geschiedenis was Filips een scharnierfiguur: door zijn huwelijk met een dochter van de Katholieke Koningen kwam de zo belangrijke band van de Nederlanden met Spanje tot stand. Hij was *de iure* slechts een paar maanden koning van Castilië, maar de door hem gelegde band zou eeuwen bestaan.

Het slotmoment van het circuit liet iets gebeuren via één hedendaags werk: een 'vieze stofsculptuur' (letterlijk, vervaardigd met de inhoud van stofzuigerzakken) van Peter Buggenhout. Dit werk flankeerde in Burgos, waar de tentoonstelling in 2006 plaats vond, de loden urne met het hart van de vorst, en een handschrift met een klacht over de vroege dood van Filips. In Brugge rees de stofsculptuur op tussen de praalgraven van Filips' moeder, Maria van Bourgondië, en Filips' grootvader, Karel de Stoute. Het werk stond naast de genoemde urne, en naast een handschrift met een anoniem gedicht, *Les regretz du roy*, waarin de vorst afscheid nam van het leven. Het bloedstollende gebeuren van Johanna's tocht met het vergaande lichaam van haar echtgenoot is niet uitbeeldbaar. Het extreem paradoxale samengaan van obsessie voor en weigering tot aanvaarding van dood en verval, van schokkend vertoon en van de sublieme veronachtzaming van de grenzen tussen het afschuwwekkende en de immateriële schoonheid, is niet via een afbeeldend gebeuren te tonen. Enkel een presentatie, geen representatie is mogelijk. Buggenhout ziet zijn stofsculpturen als het werk met walgelijke 'verdrietbrengende dingen', verwerking die weer troost en schoonheid brengt. Het werk van Buggenhout maakte voelbaar, wat niet uitbeeldbaar was.

Paul Vandenbroeck, wetenschappelijk medewerker van het KMSKA, was samen met Miguel Ángel Zalama (Universidad de Valladolid) commissaris van deze tentoonstelling.

KUNSTENAARSPORTRETTEN UIT ANTWERPEN, BRUGGE EN GENT (27 MEI TOT 19 AUGUSTUS 2007)

Een initiatief van VKC naar aanleiding van de heropening van het Museum voor Schone Kunsten in Gent. Het werkcomité: Dorine Cardyn-Oomen, Nanny Schrijvers, Monique Tahon-Vanroose (MSK Gent), Laurence Van Kerckhoven (Groeningemuseum, Brugge) en Tine Van Poucke (Groeningemuseum, Brugge en MSK Gent)

Uit de ruime collectie kunstenaarsportretten (schilderijen, beelden en werken op papier) van het KMSKA werd een selectie van meer dan 30 stuks gemaakt.

BELGU MĀKSLA: 20. GADSIMTA SĀKUMA BELGU MĀKSLAS KOLEKCIJA ĀRZEMJU MĀKSLAS MUZEJĀ

(BELGIAN ART: COLLECTION OF EARLY 20TH CENTURY BELGIAN ART AT THE MUSEUM OF FOREIGN ART)

Museum of Foreign Art, Riga, Ārzemju mākslas muzejs, Riga, 2007.06.06 – 2007.07.29, cocurator: Dorine Cardyn-Oomen

ANIMALOMANIA (11-19 AUGUSTUS 2007)

EEN INITIATIEF VAN ERIC DE KUYPER

In het kader van het stadsfestival 'O Dierbaar Antwerpen' bracht het KMSKA in samenwerking met De Zoo, het Koninklijk Filmarchief, de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten en het ModeMuseum een reeks stille kortfilms waarin de relatie tussen mens en dier centraal stond. De films werden begeleid door live pianomuziek, en werden voorafgegaan door een rondleiding langs verwante kunstwerken.

2.2.2. Tentoonstellingen in voorbereiding

EEN VERHAAL VAN HET BEELD (I.S.M. MUHKA ANTWERPEN)

Deze tentoonstelling, die van 1 juni tot 18 november 2007 te zien was in het MuHKA en gebruikt maakt van werken van het KMSKA, reist in 2009 naar Singapore en Shanghai. Co-curatoren zijn Dieter Roelstraete en Bart De Baere van MuHKA en Herwig Todts van KMSKA. Voor de tentoonstelling werden deze zaken gepreciseerd: concept, selectie en presentatie in het MuHKA.

JAN COX: PROFIEL VAN EEN KUNSTENAARSCHAP (VOORZIEN MAART – JUNI 2008)

Onder leiding van curator professor Claire Van Damme (Universiteit Gent) en met steun van Adriaan Raemdonck (Galerie de Zwarte Panter in Antwerpen) werd de selectie en presentatie op punt gesteld, de organisatie aangevat, en werden financiële dossiers behandeld.

VOORBEELDIGE BUSTEN (VOORZIEN SEPTEMBER – DECEMBER 2008)

De afdeling bereidde een tentoonstellingsconcept voor waarin sculptuur, meer bepaald het zeventiende en achttiende-eeuwse borstbeeld in de Nederlanden, een centrale plaats inneemt. Van doosiertentoonstelling georganiseerd binnen het raam van de Vlaamse Kunstcollectie groeide het project uit tot een tentoonstelling van het KMSKA in samenwerking met de Vlaamse kunstcollectie die plaats zal vinden van 12 september tot 14 december 2008. Naast de presentatie van de busten zelf zullen tekeningen, gravures en schilderijen de functies van het genre van het beeldhouwde portret illustreren. Voor het eerst sinds het Rubensjaar zal er in Vlaanderen opnieuw aandacht aan de

monumentale baroksculptuur gewijd worden en zijn beslag krijgen in een tweetalige tentoonstellingscatalogus waaraan ook internationale autoriteiten als Dr. Frits Scholten (conservator sculptuur Rijksmuseum Amsterdam) en Prof. dr. Jeffrey Muller (Brown University, Providence) een bijdrage leveren.

RUBENS DOORGELICHT 2008:
Vorbereiding jaarlijkse presentatie.

2.3. Wetenschappelijke publicaties

2.3.1. Redactie Jaarboek KMSKA

JAARBOEK: Antwerp Royal Museum Annual 2004/05,
Dubbelnummer met essays naar aanleiding van de tentoonstelling Extravagent! Redactie:
Paul Vandenbroeck. Met bijdragen van Peter van den Brink, Maximiliaan P.J. Martens e.a.

2.3.2. Rubensbulletin

Zie Rubensonderzoek

2.3.3. Boeken

Dorine CARDYN-OOMEN, Nanny SCHRIJVERS, Monique TAHON-VANROOSE,
Laurence VAN KERCKHOVEN en Tine VAN POUCKE, *Kunstenaarsportretten*, Vlaamse
Kunstcollectie, Gent, 2007

Leen de JONG, Herwig TODTS e.a., *Rik Wouters. Alle werken uit het Koninklijk Museum
voor Schone Kunsten Antwerpen*, Antwerpen, 2007; (Co-auteurs Nathalie Monteyne, Dorine
Cardyn-Oomen, Yolande Deckers, Greta Van Broeckhoven en Nanny Schrijvers).

Una KASTANOVSKA, Dorine CARDYN-OOMEN, *Belgu māksla: 20. gadsimta sākuma
belgu mākslas kolekcija Ārzemju mākslas muzejā = Belgian art: collection of early 20th century
Belgian art at the Museum of Foreign Art*, Riga, 2007, 140 p., ill.

Paul VANDENBROECK, *The peasant wedding : a complete series of six paintings by Marten
Van Cleve (1527 - 1581)*, Antwerpen, KMSKA, 2007. 32 pp.

Paul VANDENBROECK & Miguel Ángel ZALAMA, eds., *Filips de Schone. De schoonheid
en de waanzin*, Madrid, Villaverde Ediciones, 2007. 304 pp.

Ook heeft de dienst collectieonderzoek zich in 2007 bezig gehouden met de
vorbereiding van een ambitieuze publicatie over de geschiedenis van het Koninklijk
Museum voor Schone Kunsten Antwerpen. Hiervoor werden vergaderingen met de
auteurs georganiseerd, opzoeken gedaan in archieven (o.a. 800 stuks ontsloten van het
Frans van Dijk-archief bewaard in het KMSKA), onderhandelingen gevoerd met de
uitgever Stichting Kunstboek, eindredactie gedaan van teksten, een selectie van
illustraties opgemaakt en werden de bijlagen opstellen van bijlagen. Het boek verschijnt
in november 2008.

2.3.4. Artikels

Herwig TODTS 'Over de receptie van het werk' en 'meer lezen', in: *Rik Wouters. Alle werken uit het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen*, Schoten, BAI, 2007, p. 22-23 en 24-25.

Herwig TODTS *Van Antoine Wiertz tot Henri Leys: neoclassicisme en romantiek*, (De Standaard kunstbibliotheek: 600 jaar Belgische kunst in 500 kunstwerken, vol. 4), Tielt, Lannoo, 2007. (met Joost De Geest en Michael Palmer).

Herwig TODTS *Van Fernand Knopff tot James Ensor: symbolisme en idealisme*, (De Standaard kunstbibliotheek: 600 jaar Belgische kunst in 500 kunstwerken, vol. 5), Tielt, Lannoo, 2007.

Herwig TODTS *Van Henri De Braekeleer tot Emile Claus: realisme en impressionisme*, (De Standaard kunstbibliotheek: 600 jaar Belgische kunst in 500 kunstwerken, vol. 6), Tielt, Lannoo, 2007.

Paul VANDENBROECK *Met vreemde gasten aan tafel. Mensbeeld, gedragscodes en alteriteit in wandtapijten van Filips de Schone*, in *Filips de Schone. De schoonheid en de waanzin*, ed. Paul VANDENBROECK & Miguel Ángel ZALAMA, Madrid, Fundación Carlos de Amberes, 2007, p. 117-141.

Paul VANDENBROECK *De schoonheid en/vanuit de waanzin. Een existentiële en esthetische band rond 1500*, in *Filips de Schone. De schoonheid en de waanzin*, ed. Paul VANDENBROECK & Miguel Ángel ZALAMA, Madrid, Fundación Carlos de Amberes, 2007, p. 213-239.

Paul VANDENBROECK *Entre simpatía cósmica y observación distante. El orden natural y moral en la pintura paisajista de Joachim Patinir*, in *Boletín del seminario de arte y arqueología (Valladolid)*, 72-73, 2006-07, p. 73-109.

Paul VANDENBROECK *Eerbetoon aan naaipatronen*, in *Vlaanderen*, 56, 2007, november, p. 266-277.

Paul VANDENBROECK *Late Gothic Mannerism in Antwerp: On the Significance of a 'Contrived' Style*, in *Antwerp Royal Museum Annual 2004-05*, p. 301-330.

Christine VAN MULDER *De samenwerking tussen Peter Paul Rubens en Jan Brueghel I in Rubens. Een genie aan het werk* (Brussel, Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België, 14 september 2007 – 27 januari 2008), Brussel, 2007, pp. 107-114.

Christine VAN MULDER *De Natuur gesluierd door de drie Gratiën in een guirlande van vruchten, groenten, bloesem en dieren. Peter Paul Rubens (1577-1640) en Jan Brueghel I (1568-1625), Madonna met de maagdenpalm. Peter Paul Rubens (1577-1640) (en medewerker?) en Jan Brueghel I (1568-1625) (en medewerker), Stilleven met schaal, bloemenkrans en sieraden. Jan Brueghel I (1568-1625), De boetvaardige Maria Magdalena. Jan Brueghel II (1601-1678) en Hendrick van Balen I (?) (1575-1632), Nimfen met de Hoorn des Overvloeds. Peter Paul Rubens (1577-1640) (en medewerker) en Frans Snyders (1579-1657) - Nimfen met de Hoorn des*

Overvloeds. Peter Paul Rubens (1577-1640) in Rubens. Een genie aan het werk (Brussel, Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België, 14 september 2007 – 27 januari 2008), Brussel, 2007, pp. 115-116, 117-118, 119-120, 121, 122-124.

Christine VAN MULDER *Rubens Revealed. The Prodigal Son by Peter Paul Rubens. Research and Restoration. 1. The Prodigal Son. Theme, Pictorial Tradition and Composition in Rubensbulletin*, nr. 1, 2007, pp. 1-19.

Christine VAN MULDER, Nico VAN HOUT *De verloren zoon. Peter Paul Rubens*, Antwerpen, 2007, pp. 1-6. (i.s.m. M. Beekman en S. Farnell).

2.3.5 Lezingen en lesopdrachten

Paul VANDENBROECK *Capturing nameless energies, experiencing matrixial paradoxes. Syncretist sacred sites on the Canary Islands*, congres *Loci Sacri. Sacred places and their secrets*, Leuven, KADOC-KUL, 26-28.09.2007 (publicatie in voorbereiding)

Paul VANDENBROECK *Una novia entre heroínas, bufones y salvajes. La Solemne Entrada de Juana I de Castilla en Bruselas, 1496*, in [proceedings congress], Madrid, Fundación Carlos de Amberes, november 2007 (publicatie in voorbereiding)

Paul VANDENBROECK, lezing op internationaal colloquium *Faith and fortune*, Brugge, Groeningemuseum, 30-31.01.2007

Paul VANDENBROECK, lezing op internationaal colloquium *Juana I de Castilla*, El Escorial, juli 2007

Paul Vandebroeck is deeltijds professor IMMRC, KU Leuven en doceert de vakken "Antropologie van de kunst" en "Genealogy of cultures".

Nanny Schrijvers is docent "Esthetica" en "Iconologie" in het Kunsthistorisch Instituut van Antwerpen vzw.

2.4. Samenwerkingsverbanden

VKC (Vlaamse Kunstcollectie)

Vorbereitung webpublicatie Rubensgrafiek. Vorbereitung tentoonstelling "Kunstenaarsportretten".

RKD (Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie Den Haag)

Uitwisseling van gegevens van onderzoek en documentatie van respectievelijk KMSKA en RKD.

TRINATIONALE MUSEUMUITWISSELING

Een programma waarbij kunsthistorici uit Frankrijk, Duitsland en België de kans krijgen om in verschillende landen bij te dragen aan onderzoek. (Concreet: cfr. infra bij "onderzoekers").

ONDERZOEKERS EN STAGIAIRS (chronologisch)

Virginie D'Haene, Universiteit Gent, deed iconografisch onderzoek naar een aantal scènes uit het Oude Testament.

Marije Osnabrugge, Universiteit Utrecht, deed onderzoek naar de Hollandse 17de-eeuwse stillevens in de collectie.

Ralph Gleis, Deutsches Historisches Museum (via Trinationale museumuitwisseling), onderzocht het werk van Henri Leys in Europees perspectief.

Maartje Beekman, Universiteit Leiden, heeft meegewerkt aan Rubens Doorgelicht: De Verloren Zoon.

Lonneke Hoondert, Universiteit Utrecht, deed onderzoek naar de schilderijen van en toegeschreven aan Marinus van Reymerswale in de collectie.

Barbara Caen, KULeuven, deed onderzoek naar de eerste gepubliceerde collectiecatalogus en schreef een bijdrage aan *Het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen. Een geschiedenis 1810-2007*.

Leen Kelchtermans, KULeuven, onderzocht een aantal portretten van vrouwen uit de zestiende en zeventiende eeuw.

2.5. Advies

De afdeling collectieonderzoek behandelt jaarlijks zo'n 500 vragen, intern en extern.

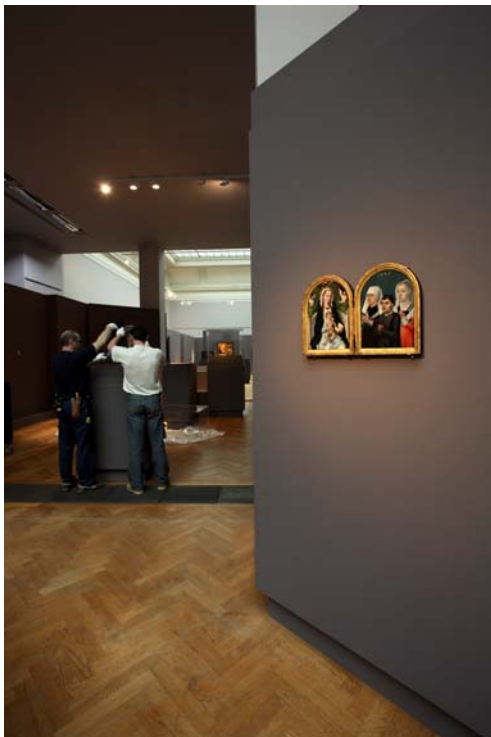
3. Collectiebehoud en -beheer

3.1. Collectiemanagement

2007 in een notendop

Collectieregistratie heeft het afgelopen jaar hard gewerkt aan tentoonstellingsprojecten waarvan de belangrijkste ongetwijfeld de tentoonstelling 'Vlaamse Primitieven. De mooiste tweeluiken' was. Niet minder dan 80 topstukken uit diverse binnen- en buitenlandse collecties werden getoond (noot: uiteindelijk werden zo'n 30 tweeluiken herenigd.) De hele organisatie gaande van bruikleenovereenkomsten over transporten, koerierbegeleiding, douaneformaliteiten, verzekering en de volledige coördinatie van de presentatie en de opbouw van de tentoonstelling werd door de dienst collectiebeheer verzorgd. De samenwerking met de National Gallery Washington was een bijzondere ervaring, die zowel voor de medewerkers van de National Gallery als voor het museum verrijkend was.

Een ander belangrijk project is de schenking van de weduwe van Roel D'Haese. Chris Yperman schonk aan het museum 223 modellen in was en 17 prenten. Het registreren, fotograferen, nummeren, verpakken en vervoeren werd door collectiebeheer georganiseerd.

Opbouw tentoonstelling 'Vlaamse primitieven. De mooiste tweeluiken.' © KMSKA

Kortlopende uitgaande bruiklenen

Bruiklenen aan tentoonstellingen namen in 2007 in aantal sterk toe. 57 bruikleendossiers werden opgestart, waarbij 309 objecten werden gevraagd. Van deze aangevraagde objecten werden er niet minder dan 220 effectief uitgeleend. Dit betekent meer dan een verdubbeling ten opzichte van 2006.

Tentoonstellingen in het KMSKA

In 2007 liepen er 4 tentoonstellingen in het museum die door collectiebeheer gecoördineerd werden: *Vlaamse Primitieven. De mooiste tweeluiken; MuHKA te gast; Een*

selectie tekeningen van het Museum voor Schone Kunsten Gent; en Animalomania. In cijfers komt dit neer op 222 kortlopende inkomende bruiklenen.

Prentenkabinet

Presentaties uit eigen collectie betroffen in hoofdzaak de wisselende tentoonstellingen in het prentenkabinet. In totaal werden 89 objecten op papier met dit doel geconserveerd. Collectiebeheer stond in voor de contacten met de externe papierrestauratoren, de behoudsmedewerker en de tentoonstellingscommissaris en voor de op- en afbouw van deze tijdelijke presentaties.

Langdurig uitgaande bruiklenen

Een volledige audit van de collectie startte in 2006 met de controle van de langdurig uitgaande bruiklenen. In 2007 werd dit project voortgezet en werd een eerste tussentijds rapport gemaakt waarbij conditie en locatie van de uitgeleende objecten na het bruikleen in kaart werden gebracht.

Op de bruiklenen aan de Stad Antwerpen na (82 objecten) werden alle gelokaliseerde objecten *in situ* gecontroleerd. Zo werden 198 kunstwerken fotografisch gedocumenteerd, werd een conditierapport opgesteld en advies voor presentatie en conservatie geformuleerd. Hieruit blijkt dat een derde van de uitgeleende kunstwerken zich in slechte staat bevindt. Van deze werken werden 57 kunstwerken teruggehaald voor conservatie.

Twee nieuwe dossiers werden geopend: het Museum Vleeshuis en het Scheepvaartmuseum in Antwerpen.

De start van het project 'Kredietlijn aan musea in Vlaanderen', goedgekeurd in het kader van een beleidsuitbreiding, werd voorbereid. Opzet van het project: aan de hand van langdurig uitgaande bruiklenen kleine gesubsidieerde musea in Vlaanderen en Brussel helpen bij het vertellen van hun erfgoedverhaal.

Interne verplaatsingen

In 2007 werden intern ca. 1300 objecten uit eigen collectie verplaatst.

Verwerving

Aan het KMSKA werden 241 objecten geschonken. De collectie werd verrijkt met 6 objecten die in langdurig inkomend bruikleen werden gegeven.

Restauratiedossiers

Externe restauraties (transport van en naar externe ateliers incl. verzekeringen) en de coördinatie van de werkzaamheden van de papierrestauratoren werden door de dienst collectiebeheer opgevolgd en begeleid. Externe transporten werden zoveel mogelijk beperkt. Papierrestauratoren hebben hun behandelingen in nagenoeg alle gevallen in het KMSKA kunnen uitvoeren.

Collectieregistratie en TMS (The Museum System)

Wat de registratie van de collectie in de TMS database betreft werden in samenwerking met de afdeling Collectieonderzoek de afspraken inzake invoer van de verwervingsgeschiedenis van de collectie verder op punt gesteld.

In eenzelfde beweging werden de personen- en instellingenrecords geactualiseerd en eenvormig gemaakt. Het registreren van afmetingen, materiaal en techniek werd verder aangevuld.

Daarnaast werd binnen TMS gestart met de analyse van de toepassing van de rapportgenerator Crystal reports. De collega's collectiebeheer zetelen als werkend lid in de werkgroepen rapporten en het bruikleen van de Belangenvereniging TMS.

Verzekeringen

Het KMSKA zorgde voor de verzekering van de eigen collectie, maar ook die van alle bruiklenen aan het museum. Collectiebeheer was ook actief betrokken bij de discussie rond kunstverzekeringen en het in het bijzonder rond het creëren van alternatieve methoden van verzekeren/niet verzekeren/kaderregeling. De actuele stand van zaken, niet alleen in België maar ook in de rest van Europa, wordt op de voet gevolgd: door deelname aan congressen en seminars en door actieve uitwisseling van gegevens met zowel collega's uit het museumveld als met de verzekeraars.

Netwerking

Collectiebeheer was vertegenwoordigd in en actief betrokken bij de werkgroep langdurige bruiklenen en *loan fees* van de Europese Unie, 'Museumcollections on the move'. Het actieplan van de Europese unie zet de lijnen uit voor de mobiliteit van de collecties in de Europese lidstaten. Hierbinnen heeft het KMSKA meegewerkt aan het ontwikkelen van een Europees modelcontract voor langdurige bruiklenen en aan de richtlijnen voor bruikleenvergoedingen. Het KMSKA was aanwezig op het EU congres in München en werkt sindsdien actief mee aan de verdere ontwikkeling van het EU programma. Het hoofd van de afdeling zetelde in de redactieraad van de Nederlandse vertaling van Spectrum.

Daarnaast zetelt zij ook in het overleg omtrent de Nederlandse vertaling van de AAT (Art and Architecture Thesaurus) .

Het internationale forum omtrent het maken van standaarden ivm het verpakken en transport van kunstobjecten werd bijgewoond.

VKC

Collectiebeheer was betrokken bij de activiteiten van de Vlaamse Kunstcollectie (VKC), zowel voor wat de formele collectieregistratie betreft als wat de collectie online en de werkgroep behoud en beheer betreft.

Ook werd meegewerkt aan onderzoek en implementatie van Spectrum-NL procedures (standaard inzake procedures collectiemanagement). Collectiebeheer werkte ook mee aan de ontwikkeling van de indenniteitsregeling en kaderregeling.

Website KMSKA

Verder werkte collectiebeheer aan de website van het KMSKA, waarbij een aanzet werd gemaakt tot het in kaart brengen van 10 jaar restauratiegeschiedenis in het KMSKA.

Publieksgerichte activiteiten en dienstverlening

TMS, de collectiedatabase van het KMSKA, werd dit jaar vijf keer gedemonstreerd voor geïnteresseerde collega's uit andere instellingen.

Studenten van hogescholen en universiteiten, en particulieren werden in de reserves begeleid voor opdrachten van studie en onderzoek. Te vermelden is o.a. het

copromotorschap bij eindverhandelingen. Zo wordt een student van de Hogeschool Antwerpen Departement Koninklijke Academie voor Schone Kunsten begeleid bij het schrijven van zijn eindverhandeling over tijdelijke verpakking voor transport van kwetsbare sculpturen. Ook te vermelden is de samenwerking met de federale politie. Sedert enkele jaren worden kunstwerken die door de federale politie in beslag worden genomen in het museumdepot bewaard.

3.2. Conservatie en restauratie

Conservatie

Om de achterstand in conservatie aan de schilderijencollectie te verkleinen werd ook in 2007 een beroep gedaan op externe collega's. Zo werd er een "conservatieweek" georganiseerd waarbij vier studenten en één begeleider van Stichting Restauratie Atelier Limburg in het atelier van het KMSKA diverse conserverende behandelingen uitvoerden. Daarnaast kwam een afgestudeerde restaurator van de Academie voor Schone Kunsten Antwerpen, afdeling conservatie en restauratie, enkele dagen vrijwilligerswerk doen.

Van elk in bruikleen gevraagd schilderij werd de toestand bekeken wat betreft de mogelijkheden voor presentatie en/of transport. Zo werden in 2007 circa 226 bruikleenadviezen opgesteld. Alle toegezegde bruiklenen kregen een conservatiebehandeling en een conditierapport.

Naast de conservaties in functie van de reguliere bruiklenen werden veel schilderijen geconserveerd voor de interne tentoonstellingen 'MuHKA te gast', en 'Mensen met dierlijke trekjes' (respectievelijk circa 13 en 15 werken) en voor de externe tentoonstellingen 'Het verboden Rijk', 'Kunstenaarsportretten', 'Story of the image' en 'Allemaal Ridders' (respectievelijk circa 15, 16, 21 en 15 werken).

Ook het enorme doek *Belgische Landverhuizers* (2.58 x 3.95 m) van Louis van Engelen werd in functie van een bruikleen geconserveerd.

Om de zalen E, F en G met eigen werken te vullen na de afbraak van 'Rijksmuseum aan de Schelde' werden 11 schilderijen behandeld. Hiervoor werd onder andere het enorme paneel *Scaldis en Antverpia* van Abraham Janssens opnieuw ingelijst.

Bovendien werden diverse schilderijen behandeld die als vervangers van de uitgeleende schilderijen op zaal werden gehangen, die een urgentiebehandeling nodig hadden of terug kwamen uit permanent bruikleen.

Enkele panelen kregen een structurele behandeling van de drager, waaronder *Portret van Gaspard Gevartius* van Rubens, *Heilige Maagd met Jezuskind*, een kopie naar Jan van Hemessen, *Voorzijde van de Filipsboog* naar Rubens en *Het Laatste Oordeel* van Crispiaan van den Broeck.

Het schilderij *De vermenigvuldiging der broden* van Frans Francken werd in 2001 ernstig beschadigd door water. Een eerste fase in de behandeling, het consolideren van losse verf en het regenereren van de blind geslagen vernislaag, werd in 2007 afgerond.

Om een beter inzicht te krijgen in de staat van de collectie werd het opmaken van snelconditierapporten voortgezet. In 2007 werden circa 757 snelconditierapporten

opgemaakt. Het is de bedoeling dat uiteindelijk van de hele schilderijencollectie een dergelijk rapport wordt opgemaakt.

Voor de papiercollectie werd beroep gedaan op externe expertise zowel voor het opstellen van het conditierapport als voor het transport- en tentoonstellingsklaar maken. In functie van kortlopende uitgaande bruiklenen werden werken gecontroleerd en indien nodig behandeld.

Restauratie

Restauraties zijn gericht op het verbeteren van de kerncollectie waarbij er rekening mee gehouden wordt of een schilderij wordt opgenomen in een (interne of externe) tentoonstelling.

Om beter in te kunnen spelen op eventuele sponsorwerving werden in 2007 een aantal "sponsordossiers" opgesteld. Van de restauratie van *Het Schuttersfeest* van de Meester van Frankfurt verscheen een educatief vouwblad.

Naast de onderstaande restauraties van schilderijen uit de collectie van het KMSKA werd het *Portret van Lieven Gevaert* door I. Opsomer gerestaureerd als return voor de structurele sponsoring van SD Worx.

Onderstaande restauraties werden in 2007 afgerond:

- Rubens, *De verloren Zoon*
(dankzij de financiële steun van Fortis)
- D. van Alsloot en H. de Clerck, *De jonge Tobias met de engel in een landschap*
- Ensor, *Maskertoneel*
(met financiële steun van Dhr. W. Volkaert)
- Van Vliet, *Interieur van de Nieuwe kerk te Delft* (197)
- Van Vliet, *Interieur van de nieuwe kerk te Delft* (196)

Onderstaande restauraties werden in 2007 opgestart:

- W. van Aelst, *Vruchten en Wijnglas*
(dankzij de financiële steun van een particuliere sponsor)
- S. Vranckx, *Ijsvermaak*

Lopende restauraties:

- Hans Memling, *Christus tussen zingende en musicerende engelen*
Dit project, dat wordt uitgevoerd met financiële steun van de Vrienden van het KMSKA en Interbuild NV, werd opgestart in 2001 en loopt over meerdere jaren. De reiniging vordert gestaag. Op 22 januari 2007 vond een bijeenkomst van de internationale begeleidingscommissie plaats, waarin zowel de stand van zaken als de plannen voor de toekomst werden toegelicht.
- Rogier van der Weyden, *Triptiek der Zeven Sacramenten*
Na een uitgebreid vooronderzoek, waaronder infrarood documentatie, werd in 2006 dankzij de financiële steun van Fonds Interbrew-Baillet Latour de restauratie van deze triptiek opgestart. Door de omvang en complexiteit zal deze restauratie over meerdere jaren lopen en pas in 2009 afgerond worden. De werken worden opgevolgd door twee internationale begeleidingscommissies. Een bijeenkomst van één van de commissies vond plaats op 10 september 2007.

3.3. Bijdrage aan tentoonstellingen

Controle van bruiklenen bij opbouw en/of afbraak van:
'Gorgel', 'Vlaamse primitieven, de mooiste tweeluiken', 'MuHKA te gast',

Materiaaltechnisch onderzoek:

Verfdwarsdoorsnedes van *Christus met zingende en musicerende engelen*, *De zeven Sacramenten* en *De verlorene Zoon* werden in samenwerking met de Universiteit Antwerpen onderzocht.

Van *Stilleven met Chinoiserieën* van James Ensor werd door de Universiteit Antwerpen onderzoek gedaan naar de chemische degradatie van cadmiumgeel.

Op diverse schilderijen van Ensor werden door de Universiteit Antwerpen PXRF metingen gedaan, een non-destructieve methode om anorganische elementen te analyseren.

Op initiatief van de Universiteit Antwerpen werd op 12 januari 2007 een informele bijeenkomst georganiseerd in het KMSKA. Diverse wetenschappers hielden presentaties over hun onderzoek naar 19de eeuwse pigmenten/schildertechniek in het algemeen en de schildertechniek van James Ensor in het bijzonder.

De problemen en vragen rond de restauratie van *De Intrige* van James Ensor werden in een presentatie toegelicht op deze bijeenkomst en op de ICN Picture meeting van 17.01.07: "Cleaning of painted surfaces".

Onderzoek naar de schildertechniek van *De verlorene Zoon* van Rubens. Dit onderzoek werd, evenals het verloop van de restauratie, verwerkt tot een presentatie voor de eerste "Rubens doorgelicht" (najaar 2007) en een digitale publicatie voor het eerste Rubensbulletin.

In functie van het Rubensonderzoek werden van diverse schilderijen röntgenopnamen gemaakt, onder andere van Rubens' *Madonna met de Papegaai*. Daarnaast werden deze werken dendrochronologisch geanalyseerd. Bij de *Madonna met de Papegaai* werden ook PXRF metingen verricht en monsters genomen.

Er werd archiefonderzoek gedaan naar de restauratiegeschiedenis van het museum.

De aanvraag die de Universiteit Antwerpen indiende bij MOLAB werd gehonoreerd. In 2008 komen een aantal Italiaanse wetenschappers met behulp van mobiele apparatuur metingen uitvoeren op de Memlings.

Publieksgerichte activiteiten

- Open deur Memlingrestauratie. Op 29 augustus 2007 werd een interview gehouden met bezoekers en restauratoren voor radio KLARA.
- Welch Television: de Zeven Sacramenten
- Bezoekers: studenten, wetenschappelijke onderzoekers, stagiaires,
- Bezoek Beaumont group, National Gallery London

Stagiaires

Carmen Lenoir, Hogeschool Antwerpen, Koninklijke Academie voor Schone Kunsten (tot februari 2007).

Célia Lacaille, Université Paris, Sorbonne (december 2006 – mei 2007)

Eva van Zuilen, student Stichting Restauratie Atelier Limburg, Maastricht (vanaf september 2007)

3.4. Archief en documentatie

3.4.1. Archief

In 2007 heeft de dienst zich uitsluitend toegelegd op de bewerking van het statisch archief van de instelling en op het persoonlijk archief van de kunstenaar Karel Verlat en de kunsthistoricus, conservator van het prentenkabinet te Brussel en professor aan de Koninklijke Academie te Antwerpen Henry Hymans.

Bewerking van het statisch archief van het KMSKA

De inhoud van 8 ladekasten, twee kasten en 25 dozen, zijn bewerkt. Het gaat hier om 30 m archief over de periode 1972 - 1999. Hiermee werd de bewerking van de pakken facturen ter staving van de bijgevoegde kwartaalstaten van de uitgaven per artikel voortgezet.

Naast facturen bevatten de kasten ook dossiers over de opmaak van de jaarlijkse begrotingen, financiering, personeelsformatie en de uitbetaling van lonen. De inhoud van de kasten was sterk door elkaar gehaald. Het ging over de boekhouding van het Eigen Beheer (patrimonium) en het museum. Na de bewerking (schonen en vernietigingen van de niet permanent te bewaren stukken) bleef er 11 m statisch archief over. De optie genomen in 2006 in verband met de selectie van stukken voor vernietiging of bewaring werd voortgezet. Facturen mogen na 10 jaar vernietigd worden. Vele financiële dossiers van het museum informeren echter in het bijzonder over de collectievorming, museale werking en het gebouw. Deze dossiers en stukken werden uitgelicht en naar hun inhoud ingedeeld in de verschillende reeksen en subreeksen over collectievorming, restauratie, bruikleen, publicaties door het museum, tentoonstellingen, verbouwingen en renovaties, inrichting van de tentoonstellingsruimte. Deze reeksen groeiden respectievelijk aan met 1.20 m, 1.80 m, 6 m, 50 cm, 5 m, 75 cm, 30 cm.

Begrotingen, kasboeken en afrekeningen per artikel informeren voldoende over de uitgaven van het museum (poetsen, aankoop kantoormaterialen, zendingen, onderhoudswerk, ...), bijgevolg werden de facturen vernietigd.

Naast deze financiële dossiers bevatten de kasten ook verslagen van de bijzondere commissie voor het museum en van de commissie voor het beheer van eigen vermogen, convocaties van de leden en agenda's. Stukken die in het verleden uit oude dossiers werden gelicht ter aanvulling van nieuwe dossiers, werden teruggeplaatst.

Verslagen, faxen en e-mails van de conservator en het directiesecretariaat (van 1997 tot 2002) zijn chronologisch geordend en gevoegd bij de serie verslagen van de conservators.

Een reeks over medewerking aan activiteiten in het kader van evenementen georganiseerd op het niveau van de stad, de provincie of de Vlaamse gemeenschap is gevormd. Er is een onderscheid gemaakt tussen de eenmalige en de jaarlijkse activiteiten (bijvoorbeeld nacht van de musea, dag van het erfgoed, ...). Deze laatste zijn volgens evenement

samengebracht en chronologisch geordend. In het verleden zijn er op initiatief van de overheid verschillende projecten tot samenwerking tussen musea (bijvoorbeeld Musea Nostra) op touw gezet. Hiertoe behoort ook de creatie van een onderzoekscentrum voor de kunst van de Vlaamse primitieven, de kunst van de 16de en 17de eeuw, de Vlaamse expressionisten.

In 2006 kon de dienst rekenen op de medewerking (een dag in de week) van vier vrijwilligers, allen vrienden van het museum. Werkzaamheden:

*In de jaren twintig startte het museum met een prestigieus programma *Wintervoordrachten*. De stukken, dossiers, korte inhoud van de voordracht, programma's, uitnodigingen en krantenknipsels zijn in vele exemplaren bewaard gebleven. Deze besloegen 2.50 m.

*Een vrijwilliger schoonde en ordende chronologisch de stukken en dossiers. 80 cm bewerkt archief bleef over voor permanente bewaring. Het betreft hier de periode 1920-2008.

Archief van Karel Verlat (Antwerpen 1824-Antwerpen 1890)

De archiefstukken van de kunstenaar Karel Verlat die bewaard worden in het museum vulden drie grote bruine omslagen. Het gaat voornamelijk over briefwisseling die Karel Verlat ontving als kunstenaar, directeur van de Kunstschule in Weimar en directeur van de Koninklijke Academie van Antwerpen. Enkele stukken handelen over zijn plan voor de herziening van het onderwijs in de academie Antwerpen, 1979. Een vrijwilliger las de briefwisseling door en noteerde de naam van de correspondent en inhoud van de brief. Met deze inhoudelijke gegevens werd een indeling gemaakt, steunend op de verscheidene activiteiten van Karel Verlat. Er zijn brieven over de opdrachten die de kunstenaar kreeg, de organisatie van de Salons in Antwerpen en Parijs, vriendschappelijke brieven met kunstenaars en de aankoop van kunstwerken voor het museum.

Archief Henry Hymans

Het persoonlijke archief van deze conservator van het prentenkabinet te Brussel, auteur van kunsthistorische essays en professor aan de Koninklijke Academie van Antwerpen dat bewaard wordt in het museum beslaat 6 m. Het bestaat voornamelijk uit brieven van kunstenaars uit binnen- en buitenland, notities voor zijn publicaties, reisgidsen en veel beeldmateriaal (reproducties, foto's, tekeningen). Fanny Cluysenaer, de weduwe van Hymans, schonk dit archief in 1920 aan het museum. De stukken werden verspreid over verschillende dossiers voor een ordening op onderwerp. Gelukkig is ieder stuk voorzien van een stempel. De stukken zijn terug samengevoegd en chronologisch geordend. Voor een volledige ontsluiting van het archief moet een onderzoek naar de inhoud van ieder stuk gebeuren.

Twee vrijwilligers hebben het beeldmateriaal geordend, de voorstellingen geïdentificeerd en een eventueel verband met publicaties en onderzoek door Henry Hymans onderzocht.

8 m beeldmateriaal werd geïdentificeerd en geordend. Het gaat over reproducties van kunstwerken, foto's van openingen van tentoonstellingen en documentaire foto's van bijvoorbeeld verbouwingen en renovaties.

3.4.2. Documentatie

Vijf oude dossierdozen met krantenknipsels, foto's, brochures, uitnodigingen voor de opening van tentoonstellingen en berichten van overlijden zijn naar de dienst overgebracht en in de documentatiemap op naam van de kunstenaar geordend. Wanneer zij specifiek informeren over een kunstwerk in de collectie werden zij geplaatst in een map op inventarisnummer.

De omvang van het permanent te bewaren statisch archief neemt toe. Het KMSKA kocht voor de bewaring ervan nieuwe rekken. Zo kon begonnen worden met een systematische plaatsing (volgens de opmaak van de inventaris).

3.4.3. De dienst als onderzoekscentrum voor internen en externen

De dienst ondersteunde actief het onderzoek naar de geschiedenis van het museum door het voorleggen aan de auteurs van het boek *Koninklijk Museum voor Schone kunsten Antwerpen* van archiefstukken en beeldmateriaal nuttig voor hun onderzoek.

Jozef Glazée, student aan de Katholieke Universiteit van Leuven, deed aan de hand van archief van de vereniging Artibus Patriae, bewaard in het museum, onderzoek naar de werking van deze vrienden van het museum en hun bijdrage tot de collectie van het museum. Zijn onderzoek resulteerde in een verhandeling en een publicatie over het mecenaat en het museum, voor het boek over de geschiedenis van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen. Verschijningsdatum december 2008.

3.4.4. Publiekgerichte werking

Bezoekers kunnen zich over de dienst informeren op de website van het KMSKA, onder de rubriek 'diensten/bibliotheek en archief'. Zij bereiken de dienst via archdoc@kmska.be. Bezoeken zijn mogelijk op afspraak.

Dienstverlening aan derden:

Inlichtingen: 142

Informatie voor wetenschappelijk onderzoek: 26

Universiteitsstudenten: 4

3.5. Bibliotheek

De museumbibliotheek heeft als doel: het ondersteunen van de doelstellingen van het museum. Zij vervult deze taak door:

- het uitputtend verwerven, ontsluiten en ter beschikking stellen van collectiedocumentatie;
- het verzamelen van informatie over beeldende kunst uit de Zuidelijke Nederlanden van de 13de tot en met de 20ste eeuw in een Europese context;
- het aanleggen van een perifere collectie die de werking van het museum ondersteunt.

De bibliotheekcollectie ondersteunt hiermee het wetenschappelijk en kunsthistorisch onderzoek binnen en buiten de instelling.

De werking van de bibliotheek is grotendeels geïnformatiseerd. Naast het systeem Brocade voor catalografie (zie hieronder) wordt gebruik gemaakt van verschillende Access-databanken voor verwerving (aankoop en ruil), inventarisatie, bezoekersregistratie, e.d. De uitleenprocedure voor interne gebruikers is niet geautomatiseerd.

3.5.1. Collectievorming: het verwerven van bibliotheekmaterialen

Bij de selectie van actief te verwerven materialen krijgt de bibliotheek de steun van alle afdelingen. Vooral de afdeling collectieonderzoek helpt bij het nakijken van uitgever- en boekhandelfolders, en ruillijsten van andere instellingen. Voor publicaties i.v.m. restauratie en conservering wordt de mening van de dienst restauratie gevraagd. Individuele medewerkers doen regelmatig suggesties tot aankoop.

De collectie telde in 2007 een totaal van 1.958 nieuwe aanwinsten geregistreerd in het inventarisboek. Dat betekent een voorzichtige groei naar het niveau van de voorgaande jaren:

Aanwinsten	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Aantal	2440	2143	1988	1739	1884	1958

De verwerving gebeurde in 2007 op verschillende manieren (herkomst):

	2005	2006	2007
Aankoop	655	625	843
Eigen publicatie KMSKA	34	73	206
Presentexemplaar	88	79	57
Niet-geïnteriseerd bezit	134	189	117
Overdracht archief	20	42	2
Overdracht CB Boudewijngebouw (2000) *	-	2	1
Overdracht ICC (1998) *	34	134	-
Overdracht ICSAC (1995)*	-	-	1
Overdracht MNOC (2006) *	-	22	-
Overdracht OCMW-Antwerpen (2006)	-	74	97
Overdracht Zilvermuseum Sterckshof	-	9	-
Overdracht WVC (2005) *	4	130	-
Ruil	593	333	370
Schenking	177	140	254
Ongedefinieerd	-	32	10
Totaal	1739	1884	1958

* Boudewijngebouw = Centrale Bibliotheek van de Vlaamse Gemeenschap in het Boudewijngebouw, UDC 700 (kunst)

* ICC = Internationaal Cultureel Centrum, Antwerpen

* ICSAC = Internationaal Centrum voor Structuur Analyse en Constructivisme

* MNOC = Centrale Bibliotheek van het Ministerie voor Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur

* WVC = Bibliotheek van het Ministerie voor Welzijn Volksgezondheid en Cultuur

Het grootste deel van de aanwinsten wordt verworven via aankoop. Dit is de enige manier van verwerving met budgettaire middelen. Aangezien het aankoopbudget hetzelfde was als vorige jaren, kan deze stijging beschouwd worden als het gevolg van aandacht voor de keuze van de goedkoopste leverancier, reducties of voorintekeningen; er werden ook minder dure publicaties aangekocht.

Aankoop wordt vooral gedaan bij publicaties die bij de kerncollectie gevoegd kunnen worden. Ook de eigen publicaties en de presentexemplaren (uit bruikleen en uit de reproductie van afbeeldingen) behoren tot de kerncollectie, omdat ze collectiedocumentatie bevatten.

Bij de presentexemplaren noteren we opnieuw een daling. Sinds het begin van de werking van Lukasweb (Reproductiefonds) in september 2006 kan de bibliotheek zelf minder controle uitoefenen op haar recht op presentexemplaren. Dit aspect zou herbekeken moeten worden bij de herziening van het contract met Lukasweb in 2008. Bovendien gebeurt het steeds vaker dat publicaties afbeeldingen reproduceren die op een andere manier verkregen werden: van op het internet, via uitwisseling tussen uitgeverijen. De bibliotheek probeert hier zicht op te krijgen, en tracht om zoveel mogelijk van deze werken te ontdekken en binnen te krijgen. Vaak krijgt men echter pas weet van het bestaan van zulke afbeeldingen als het werk reeds werd aangekocht.

Het hoge cijfer voor de eigen publicaties kan verklaard worden door het catalografisch in orde brengen van alle eigen publicaties en de toevoeging van dubbelen bij de preciosa, daar waar dit nog niet het geval was (bewaarfunctie van de bibliotheek). Bovendien werden dubbele exemplaren van eigen publicaties aan de inventaris toegevoegd, bestemd voor de nieuwe Leesplek in één van de museumzalen. De betekenis van de term "aanwinst" moet hier dus met voorzichtigheid gehanteerd worden.

Het aantal schenkingen is flink de hoogte ingegaan, en dit is voornamelijk te danken aan Stichting Lezen, die een honderdtal kinderboeken schonk voor de Leesplek in het museum.

We constateren een lichte groei bij de binnenkomende ruil, zonder dat dit aantal echter vergeleken kan worden met het cijfer van 2005. De meest bepalende factor hierin was waarschijnlijk dat in 2006 en 2007 geen eigen publicaties (op het Jaarboek na) spontaan naar ruilinstellingen werden opgestuurd, in tegenstelling tot vroeger. Daarom ontving het museum zelf ook minder publicaties van die ruilpartners. In 2008 zal opnieuw meer aandacht besteed worden aan het versturen van eigen publicaties.

Er werd in 2007 minder tijd besteed aan het inventariseren van aanwinsten uit vroegere overdrachten en aan werken uit de categorie niet-geïnteriseerd bezit.

Hieronder volgt een tabel met de aangroei naar bibliografische vorm. Bij seriële publicaties als tijdschriften, veiling- en handescatalogi worden enkel de nieuwe abonnementen of losse nummers vermeld. Lopende abonnementen worden niet meegerekend.

Bibliografische vorm	2005	2006	2007
Bestandscatalogi	182	209	209
Monografieën	757	962	1054
Tentoonstellingscatalogi	687	671	558
Tijdschriften	81	23	99
Handescatalogi	30	12	30
Veilingcatalogi	0	0	8
Andere	2	7	0
Totaal	1739	1884	1958

Hierbij valt vooral op dat het aandeel monografieën gegroeid is t.o.v. de tentoonstellingscatalogi. Catalogi worden voor een groot deel via ruil verkregen, maar er zijn meer en meer (internationale) instellingen die hun ruildienst stopzetten. Bij tentoonstellingen moeten hun catalogi dan meestal aangekocht worden.

3.5.2. Catalografie: de verwerking van bibliotheekmaterialen

De elektronische invoer van de bibliotheekmaterialen gebeurt sinds september 2004 in Brocade, het software systeem van Anet, het netwerk van wetenschappelijke bibliotheken in Antwerpen en Limburg.

Twee catalografen besteden een deel van hun tijd aan catalografie (samen ongeveer 0,9 VTE). Deze tijd gaat bijna volledig naar de invoer van aanwinsten, zowel monografieën en tentoonstellingscatalogi als seriële publicaties. Een van de catalografen werkte verder aan het uniformiseren van het autoriteitsbestand personen in Brocade, met name de kunstenaarsnamen, terwijl de andere de invoer van niet-geconverteerde excerpten uit het vroegere bibliotheeksysteem TinLib afwerkte.

Een derde catalograaf werkte halftijds (0,5 VTE) in projectverband:

- afwerking project excerptering van KMSKA publicaties (tentoonstellingscatalogi, tijdschriften)
- afwerking invoer OCMW-A bibliotheek
- invoer werken Leesplek (zie Publiekswerking)
- ontsluiting 70 kunstenaarsboeken ter voorbereiding van een tentoonstelling hierover
- ontsluiting, hernummering en herplaatsing van kostbare werken

Deze medewerker nam ook deel aan de catalografievergaderingen van Anet en verzorgt de helpdesk.

Inventarisatie 'Dertien manieren om een fragment van Alechinsky te zien' voor de ontsluiting van 70 kunstenaarsboeken
© KMSKA

In 2007 voerden de drie catalografen samen 2.036 nieuwe bibliografische beschrijvingen in. Dit houdt in het aantal keren dat een (deel van een) publicatie voor het eerst in Brocade wordt ingevoerd, met uitsluiting van het koppelen van aanwinsten van het KMSKA aan een bestaande beschrijving (ingevoerd door een andere bibliotheek). Deze laatste horen bij de catalografische transacties, dat is het aantal keren dat een wijziging of toevoeging aan

een beschrijving in het systeem wordt geregistreerd. In 2007 werden er voor het KMSKA in totaal 15.814 transacties geregistreerd.

Het aantal nieuwe bibliografische beschrijvingen betreft zowel de volledige materialen, bv. monografieën en tentoonstellingscatalogi, als geëxcerpeerde onderdelen van materialen, bv. tijdschriftartikels of essays. Dat is iets minder dan in 2006:

Jaartal	2004	2005	2006	2007
Aantal toegevoegde records	1558	2189	2065	2036

De daling is grotendeels te verklaren doordat de nieuwe bibliothecaris (aangetreden oktober 2006) geen catalografische invoer meer doet. De projecten voor de beschrijving van excerpten liepen op hun eind, terwijl de invoer van kunstenaarsboeken en kostbare werken extra aandacht vraagt t.o.v. gewone invoer.

Van de vermelde 2.036 nieuwe beschrijvingen hadden er in totaal 1.725 betrekking op volledige boekmaterialen. Dit is een lichte stijging t.o.v. 2006 en de vorige jaren:

Jaartal	2004	2005	2006	2007
Aantal toegevoegde objecten	1406	1548	1696	1725

Het totale aantal ingevoerde bibliografische records lag eind 2007 op 44.059, het totaal aantal ingevoerde objecten (boekbanden) op 47.705. Er resten momenteel naar schatting 15.064 banden te catalogiseren. Deze zijn wel geïnventariseerd en opzoekbaar via de oude fichecatalogus of via het digitaal inventarisboek.

Dit alles maakt dat de bibliotheek op 31 december 2007 een collectie bezat van omtrent 60.000 beschreven materialen, waarvan ongeveer 3/4 via de online bibliotheekcatalogus ontsloten is.

3.5.3. Dienstverlening: het ter beschikking stellen van bibliotheekmaterialen

Raadpleging OPAC (Online Public Access Catalogue)

In 2007 werd de OPAC van het KMSKA 3.644 keer geraadpleegd voor in totaal 4.746 zoekvragen. De groei t.o.v. de vorige jaren blijft enorm:

Aantal raadplegingen	2004	2005	2006	2007
Vanuit KMSKA (ip-nrs)	9	491	970	2153
Vanuit Anet-bibliotheken	13	50	76	109
Van elders	6	527	1029	1382
Totaal	28	1068	2075	3644

Aantal zoekvragen	2004	2005	2006	2007
Vanuit KMSKA (ip-nrs)	9	542	1067	2847
Vanuit Anet-bibliotheken	13	55	90	160
Van elders	6	609	1237	1739
Totaal	28	1206	2394	4746

Meer dan de helft van de raadplegingen en zoekvragen gebeurt vanuit het KMSKA, door medewerkers of door bezoekers in de leeszaal. Slechts een beperkt deel van de

raadplegingen en zoekvragen komt uit andere Anet-bibliotheken, die zelf hun desktop hebben. Hier wordt een raadpleging van de KMSKA desktop vermoedelijk opgestart vanuit een link op de plaatselijke portal of van op de homepage van het museum. Meer dan een derde van de bezoeken komt van elders, dit wil meestal zeggen van lezers thuis. De OPAC wordt voornamelijk geraadpleegd tussen 11 en 12 uur 's morgens en tussen 14 en 16 uur in de namiddag (tussen 400 en 435 raadplegingen). Op de andere werkuren van 9 tot 17 uur zijn er voor elk uur tussen de 250 en 400 raadplegingen.

Bezoekers

De museumbibliotheek ontvangt zowel interne als externe lezers. De interne lezers zijn medewerkers van het museum. Zij hebben alle werkdagen vrije toegang tot de bibliotheek. Over hun bibliotheekbezoeken kan de bibliotheek geen gegevens voorleggen. Dit is wel het geval voor de externe bezoekers.

Na het piekjaar 2005 is het aantal externe bezoekers weer licht gedaald t.o.v. 2006, evenals het aantal bezoeken dat ze aan de bibliotheek brachten. Over de laatste jaren heen blijven de cijfers echter stabiel. In totaal waren er het laatste jaar 138 personen die de bibliotheek 257 keer kwamen raadplegen.

Aantal bezoeken	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Totaal	269	253	238	301	293	257

Aantal bezoekers	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Totaal	232	209	196	217	201	138

Een zicht op het aantal bezoeken per maand verduidelijkt bovenstaande cijfers:

2007	Jan	Feb	Maa	Apr	Mei	Juni	Juli	Aug	Sept	Okt	Nov	Dec
Totaal	11	34	32	33	20	19	13	15	19	19	26	16

Uit deze maandcijfers blijkt dat wij een publiek aanspreken dat de academische kalender volgt: een gemiddelde van 21 bezoeken per maand, met meer bezoekers in voor- en najaar, de periode voor het maken van papers bij studenten, en een minimum in de maand januari, examenperiode. De daling t.o.v. 2006 kan bijna volledig verklaard worden door de lage najaarscijfers: de studenten zijn in oktober en november weggebleven.

Momenteel zijn de openingsuren van de bibliotheek beperkt tot 2 namiddagen in de week, behalve voor personen die de bibliotheek meermaals na elkaar komen raadplegen. Eind 2007 ging één van de 2 leeszaalverantwoordelijken met pensioen. Bij aanstelling van een voltijdse vervanger zullen de openingsuren verruimd worden en zal er d.m.v. persoonlijke contacten en het verspreiden van een folder en een bladwijzer promotie gevoerd worden bij het publiek op academisch niveau.

Wat betreft de verhouding van de bezoekers tot het aantal bezoeken dat ze aflegden, wordt de trend van de laatste jaren verstevigd: bezoekers komen vaker terug voor een bibliotheekbezoek dan vroeger het geval was. Bijna een derde van de lezers (43) heeft de bibliotheek 2 keer of meer bezocht, en gezien de specialisatiegraad van de collectie is dit een positief signaal.

Jaartal	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Aantal bezoeken per lezer	1,16	1,21	1,21	1,39	1,46	1,86

Informatieverstrekking

Het aantal informatievragen is teruggekeerd naar het niveau van 2 jaar voordien:

Jaartal	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Aantal informatieverstrekkingen	124	128	130	71	56	70

De stijging t.o.v. 2006 is hoogstwaarschijnlijk te verklaren door de nieuwe website van het museum vanaf maart 2007, waardoor de zichtbaarheid van de bibliotheek en haar dienstverlening ongetwijfeld toegenomen is.

De lijst werd vanaf 2007 beperkt tot vragen van externe gebruikers: er werden 50 informatieaanvragen per e-mail opgenomen, en 28 telefonische vragen. Hierbij waren 53 vragen van inhoudelijke aard. Noteren we dat heel wat vragen van praktische aard, vooral telefonisch, niet opgenomen worden bij deze lijst informatievragen.

Het zal ongetwijfeld nodig zijn de criteria voor opname onder informatieverstrekking nog verder af te lijnen.

Interbibliothecair leenverkeer (IBL)

Sinds november 2004 komt een groot deel van onze publicaties in boekformaat (monografieën) in aanmerking voor IBL, en sindsdien ging deze dienstverlening in stijgende lijn. Het leenverkeer via het IMPALA netwerk (Instant Mailing Procedure for Automated Lending Activities) gebeurt sindsdien ook volledig geautomatiseerd in een module van Brocade.

Volgende tabel geeft een overzicht van de door ons geplaatste IBL-aanvragen en de door ons geleverde IBL-documenten in 2007:

Aanvragen door onze bibliotheek geplaatst: de bibliotheek plaatste 82 aanvragen, waarvoor ze 66 items ontving, opgestuurd door 13 partnerinstellingen:

Aangevraagd	Geslaagd	Mislukt	Totaal
Artikelen	11	3	14
Monografieën	55	13	68
Totaal	66	16	82

Aanvragen door onze bibliotheek geleverd: de bibliotheek ontving 83 aanvragen, waarvan ze er 63 kon leveren aan in totaal 16 instellingen:

Geleverd	Geslaagd	Mislukt	Totaal
Artikelen	20	12	32
Monografieën	43	8	51
Totaal	63	20	83

De redenen waarom een aanvraag als mislukt geregistreerd wordt zijn divers: de gegevens van de aanvraag zijn niet correct, het gevraagde werk (of tijdschriftnummer) is niet aanwezig, of het mag niet worden uitgeleend.

Na minder dan 3 jaar geautomatiseerde IBL-dienst is er dus een goed evenwicht tussen documentaanvraag en documentleverantie.

Ontlening van werken

Enkel interne museummedewerkers kunnen publicaties uit de bibliotheek ontlenen. Deze leen gebeurt volledig manueel; de cijfers zijn dan ook beperkt.

In 2007 hebben 42 lezers samen 586 werken ontleend en hebben 52 lezers een totaal van 677 werken teruggebracht. Dit is een sterke groei t.o.v. het jaar voordien.

Werken ontleend	2006	2007
Aantal	437	586

Werken teruggebracht	2006	2007
Aantal	394	677

Het hogere cijfer voor teruggave is voornamelijk te danken aan de terugkeer van ontleende werken door één onderzoeker.

Klimaatregeling: bewaring van bibliotheekmaterialen

De bewaaromstandigheden in de huidige bibliotheekruimten (leeszaal en bijhorend magazijn; magazijn voor veilingcatalogi; magazijn 14; compactus) zijn niet goed. In de leeszaal en het magazijn werden temperatuur en luchtvochtigheid systematisch opgemeten, met de volgende resultaten:

Globaal genomen is de temperatuur in de bibliotheek te hoog en de luchtvochtigheid te laag. De aanbevelingen van de Koninklijke Bibliotheek Nederland stellen: "Het aanbevolen klimaat voor papier in bibliotheken, archieven en musea is een min of meer constante temperatuur van rondom 18°C en een relatieve luchtvochtigheid (RV) tussen de 50 en 55%." (<http://www.kb.nl/cons/faq-conservering/faq.html>). De bibliotheek kende een gemiddelde temperatuur van 21,75°C en een RV van 42,65%:

	Gemiddelde	Maximum	Minimum
Temperatuur	21,75°C	25°C	18°C
RV	43,80%	54%	33%

Het zijn echter vooral de schommelingen in temperatuur en vochtigheid die het verzuringproces van op papier gedrukte materialen versnellen door een versnelde afbraak van de papiervezels. Dit geldt voor alle papiermaterialen, maar vooral de op houthoudend papier gedrukte werken uit de periode 1850-1950 zijn hierdoor kwetsbaar.

Om een correcte bewaring van de boeken te garanderen én een stimulerende werkomgeving voor lezers en medewerkers te creëren, is het aanbevolen om de klimaatbeheersing in de bibliotheekruimtes op korte termijn op punt te stellen.

Nevenactiviteiten

De bibliotheek werkte samen met de afdeling publiekswerking en Stichting Lezen aan de opstelling van de Leesplek, die op 18 februari 2007 feestelijk geopend werd. De bibliotheek had eveneens een groot aandeel in de voorbereiding van de tentoonstelling "Kunstenaarsboeken uit eigen collectie" (21 december 2007 - 9 maart 2008) in samenwerking met de afdelingen behoud en beheer, collectieonderzoek en

publiekswerking. De bibliothecaris werkte mee aan de redactie van de publicatie "De geschiedenis van het KMSKA", waarin ze het hoofdstuk over de bibliotheek op zich nam.

De bibliothecaris nam ook deel aan de bijeenkomsten van de werkgroep bibliotheken van de Vlaamse Kunstcollectie (VKC). De voornaamste projecten in 2007 waren: de voorbereiding voor de gezamenlijke online ontsluiting van de bibliotheekcatalogi, al dan niet via aansluiting bij een bestaande metacatalogus (www.artlibraries.net); de voorbereiding voor een vergelijkend onderzoek naar de inhoud van de collecties van de 3 VKC-bibliotheken (Conspectus-analyse met benchmarking) met het oog op een betere afstemming van aankopen van de bibliotheken onderling; het opstellen van een wisselcollectie voor 5 Vlaamse Openbare Bibliotheken.

Daarnaast was de bibliothecaris actief lid van de OKBV werkgroep ter voorbereiding van de studiedag "Acquisitie in kunst- en erfgoedbibliotheken" op 26 februari in het KMSKA.

De bibliothecaris en 3 medewerkers namen ook deel aan verschillende studiedagen.

4. Publiekswerking

4.1. Marketing & communicatie

De externe communicatie die werkt vanuit de afdeling publiekswerking concentreert zich vooral op het vlak van de bekendmaking van de museumactiviteiten. Tentoonstellingen, ontwikkelingen in de vaste collectie en tijdelijke evenementen worden via verschillende communicatiemiddelen en -kanalen bekend gemaakt.

4.1.1 Nieuwe website

In 2007 heeft het KMSKA geïnvesteerd in de ontwikkeling van een nieuwe website, met een nieuw adres: www.kmska.be. De site werd ontwikkeld door *The Reference* uit Gent op basis van het content management systeem Ektron. De *look & feel* volgt de huisstijl van Tom Hautekiet en Herman Houbrechts. In het museum zorgt een werkgroep, met vertegenwoordigers uit alle afdelingen, voor de inhoudelijke invulling van de website. De afdeling publiekswerking staat in voor de communicatie van tentoonstellingen, presentaties, activiteiten per doelgroep, diensten en praktische informatie. In een volgende fase zal de collectie uitgebreid op de site worden gebracht. De site is te raadplegen in het Nederlands, Frans en Engels.

4.1.2. Tentoonstellingen en presentaties

VLAAMSE PRIMITIEVEN, DE MOOIESTE TWEELUIKEN (3 MAART - 27 MEI 2007)

In de loop van de 14de, 15de en 16de eeuw wordt in Europa een eigenaardig soort van schilderijen gemaakt: schilderijen die bestaan uit meerdere luiken, die door middel van scharnieren, als een boek open en dicht kunnen. De vorm van deze schilderijen beantwoordde aan de bijzondere religieuze functie van de objecten. In de tentoonstelling staan deze zgn. 'tweeluiken' of 'diptieken' centraal. De tentoonstelling is het sluitstuk van een omvangrijk, multidisciplinair onderzoeksproject en het resultaat van een samenwerkingsverband tussen het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen, de National Gallery of Art in Washington en Harvard University.

De expositie brengt een dertigtal juweeltjes van schilderkunst samen. Het gaat om werken van Vlaamse primitieven, waaronder grote namen als Rogier van der Weyden, Hugo van der Goes, Hans Memling, Gerard David en Quinten Metsijs.

De tentoonstelling stond onder de Hoge Bescherming van Hare Majesteit de Koningin.

Ticketing

De ticketing werd georganiseerd op basis van tijdsblokken in samenwerking met Antwerpen Open Ticketing. Tickets konden telefonisch gereserveerd worden via het call center van Toerisme Antwerpen of aangekocht aan de balie van Toerisme Antwerpen of het museum. Er was voor het eerst ook de mogelijkheid om tickets te kopen via de nieuwe museumwebsite.

Eigen communicatiekanalen

Vormgevers Tom Hautekiet en Herman Houbrechts ontwikkelen campagnebeeld, folder, postkaart, nieuwjaarskaart, affiche, gevelbanier, museumkrant en uitnodiging.

Postkaart

- verspreiding via Toerisme Antwerpen en museumbalie
- actie tijdens de maanden december en januari: museumbezoekers kunnen hun kerst- en nieuwjaarswensen vanuit het museum versturen, op een promotiekaartje van de tentoonstelling

Nieuwjaarskaart

- mailing begin januari
- verkoop in museumshop

Museumkrant december 2006 (oplage 22 000)

- interview met Ron Spronk, de maker van de tentoonstelling in Washington
- verspreiding via eigen klantenbestand, Toerisme Antwerpen, museumbalie

Museumkrant maart 2007 (oplage 22 000)

- uitgebreide info over de tentoonstelling + campagnebeeld op de cover
- verspreiding via eigen klantenbestand, Toerisme Antwerpen, museumbalie

Tentoonstellingsfolder (oplage 60 000, herdruk eenvoudige versie: 30 000)

- verspreiding via Aeolus, Toerisme Vlaanderen, Toerisme Antwerpen, Prospekta, NMBS stations, museumbalie, mailing (hotels, musea, buurtbewoners)

Tentoonstellingsaffiche (oplage 17 100)

- gezien het om tweeluiken gaat, werken we met 2 campagnebeelden, die waar het kan naast elkaar gehangen worden: Rogier van der Weyden: *Madonna* (San Marino, Huntington Art Gallery) en *Philippe de Croy* (Antwerpen, KMSK)
- affichecampagne: 3 formaten affiche (A2, A1, NMBS formaat) verspreiding via Agrafa (billboards + A1 kaders), Rapid (horeca- en winkelaffichage + A2 kaders), Publifer (NMBS stations), mailing (stadsdiensten, hotels, bibliotheken en culturele centra)

Website KMSKA

- begin 2007 werd de nieuwe website www.kmska.be gelanceerd. *Vlaamse primitieven, de mooiste tweeluiken* was de eerste tentoonstelling die via de nieuwe website gecommuniceerd kon worden en waarvoor de ticketverkoop online gebeurde.

Banieren

- 2 gevelbanieren aan KMSKA, van begin februari tot eind mei

Mobiele promotie en canvassen

- Comabel lichtreclame in NMBS stations (2 maanden, Vlaanderen en Brussel)
- 1 grote banier aan Crowne Plaza Hotel Antwerpen, van half maart tot half mei 2007

Advertenties en Joint promotions

- Knack : ruilovereenkomst (4 advertenties in ruil voor lezersnocturne)
- 2 advertenties in 'Ondernemers', het magazine van voka
- Artexpo: cover februari-maart
- advertentie in 50ième parallèle (nummer over Antwerpen)
- zone 03: 3 advertenties in de rubriek 'Musea in de zone'
- advertentie + link op seniorennet
- advertentie in Nederlands magazine 'Steden'
- mailing naar klantenbestand van Art Aujourd'hui
- Klara radiospots: 35 spots, verdeeld over begin, midden en einde tentoonstelling
- B- dagtrip: opname in de folder 'tijdelijke B-Dagtrips' + affichecampagne in de stations
- arrangement groepsbrochure Toerisme Provincie Antwerpen

Pers

Acties naar pers

- persbericht bij de opening in Washington (midden november 2006)
- infomoment voor pers en verenigingen op 30 november 2006
- persbericht bezoekerscijfers 2006: hier wordt de tentoonstelling aangekondigd en de voorverkoop van tickets via de website en Toerisme Antwerpen vermeld
- 19 februari: persmoment naar aanleiding van de 'hereniging' van Philippe en Madonna
- persconferentie binnenlandse pers op 1 maart 2007
- persreizen Toerisme Vlaanderen (Nederland en Frankrijk op 1/3; Duitsland op 2/3; Spanje op 7/3)
- persbericht n.a.v. ophangen banier aan Crowne Plaza Hotel (midden maart)
- persbericht publieksnocturnes 12/04 en 16/05.
- persbericht laatste twee weken van de tentoonstelling + tickets reserveren

Aandacht in pers

- 177 artikels/vermeldingen in geschreven pers (binnen- en buitenland)
- 24 interviews op radio en tv, waaronder VTM nieuws, VRT journaal, ATV, Arte Belgique, Klara, Radio 1, Lux, Vlaanderen Vakantieland, RTBF radio

PR

- publieksopening op vrijdag 2 maart

Arrangementen

Hotel Prinse, Crowne Plaza, Novotel Antwerpen en Hilton boden een arrangement aan rond de tentoonstelling.

MUHKA TE GAST (29 JUNI – 18 NOVEMBER 2007)

Het MuHKA – Museum van Hedendaagse Kunst Antwerpen – opende in 1987 zijn deuren voor het publiek en bestond in 2007 dus 20 jaar. Deze verjaardag werd onder de naam *JUBILEE* gevierd met een reeks tentoonstellingen waarin telkens een ander aspect van de collectie belicht werd. Met *MuHKA te gast* werd een deel van de MuHKA collectie

ondergebracht in de tentoonstellingszalen van het KMSKA. Een aantal werken werd geïntegreerd in de bestaande collectiepresentatie *Ensor en de moderneren*.

Ticketing

Een ticket van het KMSKA gaf recht op reductie bij een bezoek aan het MuHKA en omgekeerd.

Eigen communicatiekanalen

Postkaartje (oplage 20 000)

- verspreiding via Toerisme Antwerpen, museumbalie KMSKA en MuHKA, Cultuurmarkt Vlaanderen

Museumkrant juni 2007 (oplage 22 000)

- uitgebreide info tentoonstelling + cover
- verspreiding via eigen klantenbestand, Toerisme Antwerpen, museumbalie

Museumkrant september 2007 (oplage 22 000)

- info tentoonstelling, citaten uit de pers + zaalzichten
- verspreiding via eigen klantenbestand, Toerisme Antwerpen, museumbalie, Cultuurmarkt Vlaanderen

Pers

Acties naar pers

- persconferentie op 28 juni 2007

Aandacht in pers

- 28 artikels/vermeldingen in geschreven pers
- ATV journaal – interview Bart De Baere

PR

Publieksopening op 28 juni 2007

RIJKSMUSEUM AAN DE SCHELDE (9 OKTOBER 2004 – 31 DECEMBER 2007)

Sinds 9 oktober 2004 wordt een selectie kunstwerken uit het Rijksmuseum Amsterdam, dat wegens renovatiewerken gesloten is voor het publiek, in het KMSKA tentoongesteld onder de titel 'Rijksmuseum aan de Schelde'.

Eigen communicatiekanalen

- museumkrant: Rijksmuseum aan de Schelde wordt in iedere editie in de kalender opgenomen; artikel 'Rondom Rembrandt' in het nummer van juni-september
- website + www.cultuurweb.be

Pers

Aandacht in pers: 3 artikels/vermeldingen in geschreven pers

WISSELENDE PRESENTATIES IN HET PRENTENKABINET

In 2004 werd in de zalen 'Ensor en de modernen' een speciale ruimte ingericht om tekeningen en ander werk op papier te presenteren. Vier keer per jaar wordt een nieuwe selectie getoond:

Leesplezier (15 februari - 13 mei 2007)

Tekeningen van het Museum voor Schone Kunsten Gent (25 mei - 26 augustus 2007)

Het atelier van Roel D'Haese (7 september - 9 december 2007)

Kunstenarsboeken uit eigen collectie (21 december 2007 - 9 maart 2008)

Eigen communicatiekanalen

- museumkrant: in elke editie wordt de lopende en de verwachte presentatie aangekondigd
- website

Pers

- aandacht in geschreven pers: 14 artikels/vermeldingen
- aandacht op radio en TV: Arte Belgique besteedde in één reportage aandacht aan de Vlaamse primitieven, de Leesplek en de presentatie 'Leesplezier' in het prentenkabinet; Ramblas op Klara besteedde aandacht aan de presentatie 'Het atelier van Roel D'Haese'

ANIMALOMANIA (11 - 19 AUGUSTUS 2007)

In het kader van het stadsfestival 'O Dierbaar Antwerpen' bracht het KMSKA in samenwerking met De Zoo, het Koninklijk Filmarchief, de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten en het ModeMuseum een reeks stille kortfilms waarin de relatie tussen mens en dier centraal stond. De films werden begeleid door live pianomuziek, en werden voorafgegaan door een rondleiding langs verwante kunstwerken.

Animalomania werd opgenomen in de overkoepelende communicatiecampagne 'O Dierbaar Antwerpen' van Antwerpen Open.

Eigen communicatiekanalen

- museumkrant juni 2007
- website

Pers

- aandacht in geschreven pers: 6 artikels/vermeldingen
- aandacht in 'De kunstkaravaan' op Klara

RUBENS DOORGELICHT (1 DECEMBER 2007 - 3 FEBRUARI 2008; VERLENGD TOT 3 MAART 2008)

Het KMSKA onderzoekt, met de steun van The Getty Foundation, zijn unieke Rubenscollectie. Tussentijdse resultaten zullen jaarlijks worden voorgesteld in een dossierpresentatie 'Rubens doorgelicht'. Hierbij wordt telkens één schilderij in de kijker geplaatst. De eerste presentatie brengt de pas gerestaureerde *Verloren zoon* onder de aandacht.

Eigen communicatiekanalen

- museumkrant juni, september en december 2007
- website

Pers

Acties naar pers

- persconferentie op 29 november 2007

Aandacht in pers

- 15 artikels/ vermeldingen in geschreven pers
- interviews voor Radio 2, ATV, Exqi en Arte Belgique

4.1.3. Educatieve activiteiten

Eigen communicatiekanalen

- museumkrant
- promotiekaart 'Lezingen op zondag', verspreid via Toerisme Antwerpen, museumbalie, mailing naar OKV-leden provincie Antwerpen (Openbaar Kunstbezit Vlaanderen)
- brochure 'Kunst Kijken': nieuwe versie sinds oktober 2006; mailing naar scholen en verenigingen
- website + cultuurweb

Pers

Acties naar pers

- regelmatig persberichten met aankondiging educatief programma (lezingen op zondag, zomerrondleidingen, ateliers voor kinderen en volwassenen ...)
- pers wordt uitgenodigd op de opening van de Leesplek op 18 februari
- persconferentie Zomerschool + slotfeest georganiseerd door Peters & Meters vzw

Aandacht in pers

- aandacht in geschreven pers: 34 artikels/vermeldingen o.a. kinderateliers, rondleidingen Animalomania, rondleidingen Liszt in Antwerpen, zomerschool, Leesplek
- aandacht op radio en TV:
 - o zomerschool op VRT, ATV, VTM
 - o rondleidingen Animalomania op Klara
 - o rondleidingen Liszt in Antwerpen op Klara
 - o opendeur Memlingrestauratie op Klara
 - o de Leesplek op Arte Belgique

Advertenties en joint promotions

- advertentie in 'Groepsuitstappen 2007'
- OKV (Openbaar Kunstbezit Vlaanderen): de promotiekaart 'Lezingen op zondag' wordt meegestuurd met het novemnummer van OKV (adressen provincie Antwerpen)

4.1.4. Evenementen

DE SCHREEUW VAN ENSOR (JANUARI-FEBRUARI + OKTOBER-NOVEMBER 2007)
De theatermonoloog 'De schreeuw van Ensor', een samenwerking met Oceaan vzw, was in 2006 al in het KMSKA te zien en werd in het voor- en najaar van 2007 herhaald.

Eigen communicatiekanalen

- museumkrant december 2006 en september 2007
- website

Advertenties en joint promotions

20 spots op Klara (januari – februari 2007)

Pers

Aandacht in pers: 3 artikels/vermeldingen in geschreven pers

EEN NIEUWE LEESPLEK IN HET KMSKA (OPENING 15 FEBRUARI 2007)

Op 15 februari opende Stichting Lezen een nieuwe Leesplek in het KMSKA. Op 18 februari werd een openingsfeest georganiseerd (zie boven bij educatie)

ART MEETS COMEDY (25 FEBRUARI 2007)

Op zondag 25 februari 2007 organiseerden enkele laatstejaarsstudenten marketing van de Karel de Grote-hogeschool een evenement in het museum. Ze nodigden een tiental stand up comedians uit om hun interpretatie te geven bij enkele kunstwerken in de museumcollectie.

De externe communicatie werd gecoördineerd door de studenten. Het evenement werd 7 keer vermeld in de geschreven pers.

ERFGOEDDAG – NIET TE SCHATTEN! (22 APRIL 2007)

Het programma van het KMSKA werd opgenomen in de museumkrant van maart en op de website.

Overkoepelende communicatie door Erfgoedcel Antwerpen.

MUSEUMNACHT (18 AUGUSTUS 2007)

Op 18 augustus openden de Antwerpse musea van 19.00 tot 1.00 uur hun deuren voor het publiek. Het overkoepelende thema was 'Passie'. In het KMSKA kon het publiek de vaste collectie en 'MuHKA te gast' bezoeken, en waren er extra vertoningen van 'Animalomania'. Als extraatje kon men bij de 'Diepe Fontein' op het museumplein de tango dansen.

Eigen communicatiekanalen

- museumkrant juni
- website

+ overkoepelende campagne van de Antwerpse musea

Pers

Aandacht in pers: 43 artikels/vermeldingen in geschreven pers

'T ZUID ANTWERP ART OPENING WEEKEND (6 - 9 SEPTEMBER 2007)

Met zijn galerieën en drie grote musea die een programma van beeldende kunst en beeldcultuur brengen, is 't Zuid in Antwerpen een plek waar de kunstbeleving centraal staat. Om dit gegeven extra in de verf te zetten, bundelden de galerieën en het KMSKA, het MuHKA en het FotoMuseum in 2007 hun krachten en organiseerden ze samen 't Zuid Antwerp Art Opening Weekend. Op het programma stonden onder andere een nocturne op donderdagavond, kunstenaarsgesprekken op diverse locaties en de opening van de tentoonstelling *WELCOME HOME [Homage aan Fred Bervoets]* in het MuHKA. Het KMSKA vierde één jaar Diepe Fontein en lanceerde 'Muzen op zondag', een maandelijks terugkerend evenement waarbij een bezoek aan het museum gekoppeld wordt aan een artistieke voorstelling en een lunch. Stadsdichter Bart Moeyaert gaf op 9 september het startsein voor Muzen op zondag met zijn 'Gedicht voor gelukkige mensen' dat op een banier aan de museumgevel werd aangebracht.

De 'Diepe Fontein' van Cristina Iglesias © AWW

Eigen communicatiekanalen

- museumkrant juni
- promotiekaart 'Muzen op zondag'
- flyers Antwerp Art Opening Weekend (i.s.m. MuHKA en de galerieën)
- verspreiding tijdens Cultuurmarkt Vlaanderen

Advertenties en joint promotions

- extra bijlage bij (H)ART magazine
- advertentie in (H)ART magazine

Pers

Acties naar pers

- programma Antwerp Art Opening weekend wordt meegenomen op de persconferentie van *WELCOME HOME [Hommage aan Fred Bervoets]* in het MuHKA
- persbericht 'Muzen op zondag'

Aandacht in pers

- 13 artikels/vermeldingen Antwerp Art Opening Weekend
- 7 artikels/vermeldingen 'Muzen op zondag'

4.1.5. Publicaties

RIK WOUTERS

In 2007 presenteerde het KMSKA het boek 'Rik Wouters, alle werken uit het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen', een eerste van een reeks publicaties over de grote meesters in de collecties van het museum.

Eigen communicatiekanalen:

- museumkrant september 2007
- website

Pers

Acties naar pers

- persvoorstelling boek op 26 september 2007

Aandacht in pers

- 5 artikels/vermeldingen in geschreven pers

Cover van het boek 'Rik Wouters'

RUBENSBULLETIN

Het Rubensbulletin is een nieuw initiatief van het KMSKA. Deze webpublicatie biedt ruimte voor wetenschappelijke bijdragen in diverse talen over het oeuvre van Rubens en dat van zijn medewerkers. Het Rubensbulletin richt zich tot wetenschappers en eenieder die in het onderwerp is geïnteresseerd. Het Rubensbulletin zal twee keer per jaar verschijnen en bundelt artikels, verslaggeving over wetenschappelijke onderzoeksprojecten, recensies over publicaties en tentoonstellingen. Het Rubensbulletin zal ook een agenda bevatten (symposia, tentoonstellingen...) en links naar voor Rubens relevante websites (musea, instellingen...).

Het Rubensbulletin werd voorgesteld tijdens de persconferentie n.a.v. 'Rubens doorgelicht' (zie boven bij tentoonstellingen en presentaties).

MUSEUMKRANT

De Museumkrant is het driemaandelijks tijdschrift van het KMSKA met nieuws over het museum en zijn werking. Er is aandacht voor de collectiestukken (door te focussen op onderzoek, restauraties of bruiklenen), nieuwe tentoonstellingen, presentaties en educatieve activiteiten. Ook de Vrienden van het museum stellen hun werking voor.

De Museumkrant verscheen in 2007 op 15 maart, 15 juni, 15 september en 15 december, telkens op 22 000 exemplaren. 15 000 hiervan werden verspreid op 155 locaties van het cultureel netwerk Aeolus in Vlaanderen en Brussel. De overige exemplaren werden gratis verstuurd naar abonnees, of lagen ter beschikking aan de balie van het museum, de Stadswinkel, Toerisme Antwerpen en Toerisme Vlaanderen.

Op de cover van de krant stond telkens een project centraal: in maart de tentoonstelling van de tweeluiken van de Vlaamse primitieven, in juni de presentatie van het MuHKA in het museum, in september de presentatie rond Roel d'Haese in het prentenkabinet en in december de eerste editie van 'Rubens doorgelicht' over de Verloren Zoon.

Museumkrant 2007: nrs 53 t.e.m. 56

4.1.6. Bezoekerscijfers 2007

Het KMSKA kreeg in 2007 152.670 bezoekers over de vloer. Dat is 30% meer dan in 2006. De tentoonstelling 'Vlaamse primitieven, de mooiste tweeluiken' lokte 63.170 bezoekers op drie maanden tijd.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de evolutie in de bezoekerscijfers.

1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
96 487	170 854	188 559	389 174	98 500	176 000	145 528	148 551	114 853
2005	2006	2007						
91 878	119 746	152 670						

Aan de kassa werden 23 verschillende klantengroepen geregistreerd. De volgende 5 zijn de belangrijkste:

2007	0-12	13-18	Studenten	19-60	60+
	17 092	18 579	9 019	55 694	27 104
Percentage	13,5	14,5	7	44	21

4.2. Educatie

In 2007 schonken we enkele bezoekersgroepen bijzondere aandacht. Gezinnen met kinderen kregen een eigen leesplek in het museum, de Vlaamse leraren waren regelmatig te gast op een verwendag en het grote publiek kreeg de gelegenheid zijn favoriete kunstwerk te kiezen en van commentaar te voorzien naar aanleiding van de erfgoeddag. Ook de vaste programmering zoals lezingen op zondag, workshops voor volwassenen en kinderen, museumlessen en rondleidingen werd met zorg samengesteld en uitgevoerd. De waardering hiervoor vertaalde zich in een grote participatie, ruim 24% van het totaal aantal museumbezoekers volgde een of andere educatieve activiteit.

4.2.1. Cijfers

In 2007 organiseerde de educatieve dienst 1480 activiteiten voor 36 879 bezoekers op een totaal van 152 670 bezoekers. Ruim 24 % van alle bezoekers koos dus voor een of andere activiteit.

Leerlingen van het basis-, middelbaar en hoger onderwijs volgden 908 activiteiten met 18 890 deelnemers (51,22 %); volwassenen volgden 440 activiteiten met 16 380 deelnemers (44,42%) en tijdens de vakanties volgden kinderen en jongeren 83 activiteiten met 1 319 deelnemers (3,58 %).

Ter vergelijking:

In 2006 organiseerde de educatieve dienst 1 428 activiteiten voor 27 326 bezoekers op een totaal van 119 746 bezoekers. Bijna 23% van alle bezoekers volgde toen een of andere activiteit.

4.2.2. Activiteiten voor volwassenen

Voor volwassenen is er traditiegetrouw een ruim en gevarieerd aanbod activiteiten. Naast de vaste programmering van lezingen op zondag, amarantcursussen, rondleidingen in de permanente verzamelingen en tentoonstellingen, workshops en theatervoorstellingen werd ook een Leesplek in samenwerking met Stichting Lezen geïnstalleerd en een emomuseumbezoek naar aanleiding van Erfgoeddag samengesteld. Zo worden de bezoekers op een actievere manier bij het museumleven betrokken.

4.2.2.1. Lezingen op zondag

Zondag 7 januari 2007
Leen Huet

Rubens in zijn brieven: verslaggever-ter-plaatse, kunsthandelaar, diplomaat, geleerde, huisvader
75 toehoorders

Zondag 4 februari 2007

Dr. Peter De Smet

Egyptomanie: Alexandre Cabanel, Cleopatra en het oude Egypte

85 toehoorders

Zondag 4 maart 2007

Dr. Ron Spronk

Diptieken van Vlaamse primitieven: tentoonstelling en onderzoek

150 toehoorders

Zondag 11 maart 2007

Jessica Buskirk

Diptychs in context: Function and Iconography

90 toehoorders

Zondag 4 november 2007

Dieter Roelstraete

MAGIC! Kleine theorie van het kunst-denken

39 toehoorders

Zondag 2 december 2007

Dr. Valérie Herremans

De barokke altaaropluistering in de Zuidelijke Nederlanden

70 toehoorders

4.2.2.2. Museumateliers 18+ Workshops voor volwassenen

Kijken naar jezelf

Begeleiding: Tin Jacobs met een introductie van Anne De Neys

Zaterdag 13, 20 & 27 januari 2007 en 4 & 10 februari 2007

12 deelnemers

2-luiken

Begeleiding: Tin Jacobs

Zaterdag 17 & zondag 8 maart 2007

Zaterdag 24 & zondag 25 maart 2007

16 deelnemers

Abstract

Begeleiding: Jet de Kort met een introductie door Anne De Neys

Zaterdag 28 april, 5, 12 & 19 mei 2007

5 deelnemers

Roel D'Haese.

Details in was

Begeleiding: Jet de Kort met een introductie door Peter De Laet
Zaterdag 6, 13, 20 en 27 oktober 2007
13 deelnemers

Het museum binnenstebuiten

Begeleiding: Maaïke Derdeyn met een introductie door Anne Van Tuerenhout
Zaterdag 10, 17, 24 november en 1 december 2007
6 deelnemers

Opendeur Memlingrestauratie

Spreekuur met de Memlingrestauratoren op woensdag 28 februari, 30 mei, 29 augustus en 28 november 2007 tussen 15.30 en 16.30 uur met gemiddeld 30 deelnemers.

4.2.2.3. *Cursussen en lezingen i.s.m. Amarant*

Paul Klee

Taking a line for a walk / Uit wandelen gaan met een lijn

Docent: Damien Deceuninck

Vrijdag 9 februari 2007 van 10.30 tot 13.00 uur en van 14.00 tot 16.30 uur
45 deelnemers

In de ban van de Nijl.

Het toeslaan van de Egyptomanie

Docent: Peter De Smet

Donderdag 5 juli 2007 van 10.30 tot 13.00 uur en van 14.00 tot 16.30 uur
41 deelnemers

Vrijmetselarij.

Geschiedenis, ritueel en symboliek

Docenten: Karel Boullart en Ronald Commers

Donderdag 12 en vrijdag 13 juli 2007 van 10.30 tot 13.00 uur en van 14.00 tot 16.30 uur
52 deelnemers

De barmhartige stad.

Ziekte en dood binnen de muren

Docent: Dominique Dumon

Vrijdag 10 augustus 2007 van 10.30 tot 13.00 uur
35 deelnemers

Van Ambiorix tot Saint Patrick.

De mysterieuze wereld van de Kelten

Docenten: Erwin Claes, Rudi De Brabandere en Luc De Grauwe

Dinsdag 21 en woensdag 22 augustus 2007 van 10.30 tot 13.00 uur en van 14.00 tot 16.30 uur
39 deelnemers

Grote verhalen van goden en mensen.

Deel 4 – En God zag dat het goed was. De rijkdom van mythen in de Bijbel

Docent: Katharina Haemers

Dinsdag 2, 9, 16 en 23 oktober 2007 van 10.30 tot 13.00 uur

30 deelnemers

Van Astarte tot Madonna.

De cultus van de moedergodin

Docent: Peter De Smet

Donderdag 4, 11, 18, 25 oktober, 8, 15, 22 en 29 november 2007 van 10.30 tot 13.00 uur
47 deelnemers

De smaak van karmozijn.

Over de innige band tussen literatuur, schilderkunst en muziek

Docent: Peter De Smet

Donderdag 4, 11, 18, 25 oktober, 8, 15, 22 en 29 november 2007 van 14.00 tot 16.30 uur
29 deelnemers

Rome. Van dorp tot wereldstad.

Romeinse kunst en archeologie

Docent: Sophie Dralans

Dinsdag 9, 16, 23 oktober, 6, 13, 20, 27 november, 4, 11 en 18 december 2007
van 14.00 tot 16.30 uur
31 deelnemers

John Everet Millais.

Een prerafaëlitisch genie

Docent: Peter De Smet

Vrijdag 19 oktober 2007 van 10.30 tot 13.00 uur en van 14.00 tot 16.30 uur
33 deelnemers

British Vision.

Observatie en verbeelding in de Britse kunst 1750 - 1950

Docenten: Patrick Verlaak, David Vergauwen en Kristin De Glas

Woensdag 17, 24 oktober en 7 november 2007 van 10.15 tot 12.45 uur
31 deelnemers

In dienst van de Portugese expansie.

Vlamingen in een wereldrijk

Docent: John Everaert

Vrijdag 7 december 2007 van 10.30 tot 13.00 uur en van 14.00 tot 16.30 uur
42 deelnemers

4.2.2.4. Rondleidingen

- bij de vaste verzamelingen

Themarondleidingen: 93 rondleidingen met 1.860 deelnemers

- Samenwerkingsverbanden

Liszt in Antwerpen naar aanleiding van de Liszt Happening van deSingel en deFilharmonie : 5 rondleidingen met 51 deelnemers

- bij tentoonstellingen en presentaties

Vlaamse primitieven. De mooiste tweeluiken

- *Audiotour*

met commentaar bij 25 werken in het Nederlands, Frans en Engels

Aantal ontleningen: 45.000

- *Introductie met powerpoint presentatie*

Totaal: 187 introducties voor 390 groepen (9.750 personen)

Nederlands: 140

Frans: 39

Engels: 5

Duits: 3

18 rondleidingen met 270 deelnemers

21 inleidingen met 879 deelnemers

MuHKA te gast

15 rondleidingen met 300 deelnemers

8 rondleidingen op nocturnes met 160 deelnemers

Animalomania naar aanleiding van 'O dierbaar Antwerpen' i.s.m. Vlaamse Dienst voor Filmcultuur

28 rondleidingen met 290 deelnemers

Voor De keuze van Fred Bervoets n.a.v. de tentoonstelling Welcome Home. [Hommage aan Fred Bervoets] in het MuHKA plaatste Fred Bervoets commentaren bij enkele moderne meesters, die hij zijn straffe cowboys noemt.

Voor de duur van ***Het atelier van Roel D'Haese*** in het prentenkabinet werden werken in de permanente verzamelingen met bijschriften van Roel D'Haese voorzien.

4.2.2.5. Theater in het museum

DE SCHREEUW VAN ENSOR

Een theatermonoloog over James Ensor door Bert Vannieuwenhuyse naar een scenario van Geert Vermeulen, geïnspireerd door teksten van James Ensor en Ludo Beheydt.

19 voorstellingen met 1.325 toehoorders

4.2.3. Activiteiten voor gezinnen

LEESPLEK

I.s.m. Stichting Lezen

Feestelijke installatie op zondag 18 februari 2007 van de leesplek, een mooie plek waar boeken over kunst en kunstenaars voor kinderen en volwassenen een bijzondere plaats krijgen.

Architect: Marc Depreeuw

Meter: Joke van Leeuwen

ERFGOEDDAG zondag 22 april 2007

Thema: Waarde(n) van erfgoed

Op 'emo-museumbezoek' in het KMSKA. Kinderen, jongeren, toeristen, vaste gasten, toevallige bezoekers, bekende en minder bekende Vlamingen, allen hebben hun favoriete kunstwerk gekozen. Hun keuze wordt de leidraad voor een bezoek vol emoties en verrassingen.

Aantal bezoekers: 1.217

ZOMERZOEKTOCHT VOOR KINDEREN

VLIEG VERMIST !

I.s.m. CultuurNet Vlaanderen

Er werden 290 speurneusdiploma's uitgereikt.

4.2.4. Activiteiten voor individuele kinderen en jongeren

De vakantieateliers zijn een zinvolle en creatieve vrijetijdsbesteding voor kinderen: 319 kinderen van 5 tot 7 jaar en 280 kinderen van 8 tot 12 jaar volgden een atelier. Ook de verjaardagsateliers kenden veel succes.

VAKANTIEATELIERS HET MENSELIJK LICHAAM

Kerstatelier

Met huid en haar

voor kinderen van 5 tot 7 jaar:

Woensdag 3 januari 2007 of donderdag 4 januari 2007

3 ateliers met 51 kinderen

voor kinderen van 8 tot 12 jaar:

Vrijdag 5 januari 2007

3 ateliers met 53 kinderen

Krokusatelier

Hoofd, schouders, knie en teen (2x)

voor kinderen van 5 tot 7 jaar:

Dinsdag 20 februari 2007 of woensdag 21 februari 2007

2 ateliers met 34 kinderen

voor kinderen van 8 tot 12 jaar:

Donderdag 22 februari 2007

3 ateliers met 66 kinderen

Paasatelier

Body Language

voor kinderen van 5 tot 7 jaar:

Dinsdag 3 april 2007 of woensdag 4 april 2007

2 ateliers met 48 kinderen

voor kinderen van 8 tot 12 jaar:

Donderdag 5 april 2007

2 ateliers met 27 kinderen

Extra Paasatelier

Voor, achter, binnen en buiten

Naar aanleiding van de tentoonstelling *Vlaamse primitieven, de mooiste tweeluiken* voor kinderen van 8 tot 12 jaar.

Donderdag 5 april 2007
2 ateliers met 30 kinderen

ZOMERATELIER MENSEN MET DIERLIJKE TREKJES

Naar aanleiding van *O dierbaar Antwerpen*
voor kinderen van 5 tot 7 jaar: dinsdag 10 juli, woensdag 11 juli, woensdag 22 augustus of
donderdag 23 augustus 2007
6 ateliers met 104 kinderen
voor kinderen van 8 tot 12 jaar: donderdag 12 juli of vrijdag 24 augustus 2007
3 ateliers met 55 kinderen

HERFSTATELIER IK HOU VAN BLAUW

Voor kinderen van 5 tot 7 jaar: dinsdag 30 oktober 2007
4 ateliers met 58 kinderen
Voor kinderen van 8 tot 12 jaar: woensdag 31 oktober 2007
3 ateliers met 49 kinderen

KERSTATELIER ZWART-WIT

Voor kinderen van 5 tot 7 jaar: vrijdag 28 december 2007
2 ateliers met 24 kinderen

4.2.5. Verjaardagsfeestjes

48 verjaardagsateliers met 720 kinderen

4.2.6. Activiteiten voor het onderwijs

Leerlingen uit het basis - en middelbaar onderwijs zijn een zeer belangrijke doelgroep. De educatieve dienst heeft op dit terrein een gevestigde reputatie. Schoolgroepen die een atelier of les volgden in 2007, maakten ongeveer 14% van het museumpubliek uit.

Activiteiten en projecten voor basisscholen

512 museumateliers met 10.240 kinderen
41 zoektochten met 615 kinderen
20 toneelvoorstellingen voor 828 kinderen

Activiteiten voor het middelbaar en het hoger onderwijs

269 museumlessen met 5.380 leerlingen
30 workshops lerarenopleiding met 600 studenten

Zomerschool

12 museumateliers over het portret voor 180 allochtone kinderen (37 nationaliteiten) van 6 tot 12 jaar met een taalachterstand.
Bijzondere partners:
Arthur Matthijsschool, Deurne
Zevensprong, Borgerhout, partner Comeniusproject
De Pijl, Antwerpen
De wereldreiziger, Antwerpen

Zomerschool 2007 © KMSKA

Theater in het museum

De Koekjesdoos

Een toneelvoorstelling over Peter Paul Rubens voor leerlingen van het vijfde en zesde leerjaar in de Rubenszaal door Dierdre Timp

16 voorstellingen met 641 kinderen

Ensor op je bord!

Een speelse theatervoorstelling over leven en werk van de Oostendse schilder James Ensor door Hilt Devos

4 voorstellingen met 187 toehoorders

4.2.7. Expertise

Lerarendagen

7 en 10 maart 2007 lerarendag 'Vlaamse primitieven. De mooiste tweeluiken': 139 leerkrachten

26 september 2007, pedagogische studiedag lager onderwijs Arthur Matthijsschool: 20 leerkrachten

27 oktober 2007, lerarendag 'Ensor op je bord!': 60 leraren en kinderen

Stagebegeleiding

Academiejaar 06 - 07

KU Leuven, Academische Lerarenopleiding

Ilse Denduyver

Barbara Cardoen

Ehsal, Brussel, 3de jaar professionele bachelor in het onderwijs

Lien Quintelier

Academiejaar 07 - 08

KU Leuven, Academische Lerarenopleiding

Niek Verheyen

Elisabeth Cooreman
Jozefien De Ceulaer
Leonoor De Schepper
Karel de Grote Hogeschool Antwerpen, Lerarenopleiding
Esmeralda Pons van Dijk, Joke Weyns, Shana Gelens

4.3. Marketing & communicatie in samenwerking met andere musea

4.3.1. Samen met de Vlaamse Kunstcollectie

Publieksonderzoek buitenlandse bezoekers

In het najaar van 2007 liet de Vlaamse Kunstcollectie een publieksonderzoek uitvoeren in de drie musea. In het totaal werden 737 buitenlandse bezoekers ondervraagd over hun cultuurtoeristische identiteit (van waar kwamen ze, hoe kwamen ze, hoe lang bleven ze in de stad, waarmee combineerden ze hun museumbezoek, ... ?) en over de informatiekanaalen die hen in contact brachten met de Vlaamse Kunstcollectie. Uit de analyse van de resultaten, konden we heel wat conclusies trekken waarmee we rekening zullen houden om onze buitenlandse doelgroepen te bereiken.

Heel wat van die conclusies kwamen overeen met de resultaten van eerdere metingen of beantwoordden aan onze veronderstellingen. Zo bevestigde het onderzoek dat het merendeel buitenlandse bezoekers uit de buurlanden komt: 24,6 % uit Nederland, 15 % uit het Verenigd Koninkrijk, 14% uit Frankrijk en 10 % uit Duitsland. De trein en de eigen wagen zijn de meest gebruikte transportmiddelen voor bezoekers uit de buurlanden. In het totaal kwam 34 % van de bezoekers met de wagen, 21 % nam het vliegtuig, in combinatie met een treinrit, 20 % kwam met de trein, 10 % met Eurostar en 6 % met Thalys. Voor Nederlanders is de eigen wagen even populair als de trein, Britten komen met Eurostar of met de ferry, Franse bezoekers namen in de eerste plaats de wagen en in de tweede plaats de Thalys en uit Duitsland kwam het merendeel met de eigen wagen. De antwoorden op de vraag naar de gebruikte informatiebronnen maakten duidelijk dat de klassieke informatiekanaalen zoals de reisgids (49 %), mond-aan-mond-reclame (18 %), de stedelijke diensten voor toerisme (11 %), websites (8,5 %) en folders (6 %) van de musea en de Vlaamse Kunstcollectie het meest werden gebruikt en dat de specifieke acties die de Vlaamse Kunstcollectie in de buurlanden realiseerden in samenwerking met Toerisme Vlaanderen slechts in zeer geringe mate werden herkend. Hoewel 29 % van de ondervraagden aangaf dat ze de Vlaamse Kunstcollectie kenden, bleek het hier om hun vertrouwdheid met de Vlaamse schilderkunst te gaan - een bevinding die ons op het idee bracht om in de toekomst buitenlandse universiteiten en andere instellingen waar Vlaamse schilderkunst tot het studieprogramma behoort, via e-mail in contact te brengen met onze collectie online en de webpublicaties.

Tijdens hun museumbezoek maakten de buitenlandse bezoekers het meest gebruik van de audioguide (in 67% van de gevallen), die ook hoog scoorde op gebied van appreciatie. De commentaren verwezen dan ook meestal naar het aantal opgenomen werken, dat nog hoger mocht liggen. Daarnaast waren de bijschriften bij de kunstwerken en het museumplan (grondplan) de meest gebruikte publieksbegeleidende tools.

Het combiticket van de Vlaamse Kunstcollectie heeft geen succes op internationaal vlak. Het is té weinig gekend en bovendien deden de ondervraagde bezoekers meestal maar één of twee van de drie steden aan. Het combiticket is dus eerder interessant voor binnenlandse bezoekers of voor Duitse cultuurtoeristen die in groep een trip langs de drie steden maken.

Communicatie buitenland:

Promotiecampagne in samenwerking met Toerisme Vlaanderen: voor de buurlanden Nederland, UK, Frankrijk en Duitsland werkte de Vlaamse Kunstcollectie i.s.m. Toerisme Vlaanderen gerichte promotiecampagnes uit om de bekendheid van het KMSKA, het MSK Gent en het Groeningemuseum in het buitenland te vergroten.

Nederland: persacties

Frankrijk: samenwerking met Thalys (affichageruimte in treinwagons, Paris-Nord en artikel in Thalyscope), internetcampagne www.coachculturel.com

Groot-Brittannië: acties op www.whatsonwhen.com, affichecampagne en folderverspreiding via Eurotunnel, Norfolk Lines en P&O, advertenties in kunstmagazines (*Tate etc, V&A, Art Quarterly*)

Duitsland: uitgave bij magazine *k.west*, samenwerking met tour operators (TRD, Überman, ...), etalage bij Toerisme Vlaanderen in Keulen

Communicatie binnenland:

- herdruk publieksfolder
- ontwikkeling gemeenschappelijk persbestand voor KMSKA, MSK Gent en Groeningemuseum
- 3 persartikels over dossierpresentatie 'Kunstenaarsportretten' in MSKGent (26 mei - 19 augustus 2007)
- samenwerking met De Standaard: 3 bijlagen over Antwerpen, Gent en Brugge in oktober 2007

4.3.2. Samen met de Antwerpse musea

- twee maal per jaar verzorgen de Antwerpse musea een expoboekje waarin ook de tentoonstellingen van het KMSKA worden opgenomen
- aanbod KMSKA wordt opgenomen in campagne rond de Museumnacht
- aanbod KMSKA wordt opgenomen in campagne rond 'O Dierbaar Antwerpen'
- in maart 2007 werd de Antwerpse museumkaart gelanceerd i.s.m. Prospekta Cultuurcommunicatie en De Lijn.

5. Bedrijfsvoering

5.1. Het bestuur van het museum

5.1.1. Juridisch statuut

Het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen is een Dienst Afzonderlijk Beheer (DAB) en één van de wetenschappelijke instellingen van de Vlaamse Gemeenschap. De instelling is niet hiërarchisch maar administratief ingedeeld bij het beleidsdomein Cultuur, Jeugd, Sport en Media onder de IVA Kunsten en Erfgoed.

Erfgoeddecreet

Het Vlaamse parlement keurde op 29 april 2004 het Erfgoeddecreet goed. Met dit decreet 'houdende de organisatie en subsidiëring van een cultureel-erfgoedbeleid wil de Vlaamse overheid een kwaliteitsvolle en duurzame zorg voor en de ontsluiting van het roerend en immaterieel erfgoed stimuleren. Het KMSKA is als museum erkend door de Vlaamse Overheid en voldoet aan alle voorwaarden gesteld in het Erfgoeddecreet.

Beter bestuurlijk beleid

Beter Bestuurlijk Beleid is een vernieuwingsproject dat de Vlaamse overheid nog transparanter en slagvaardiger maakt. De vernieuwingsoperatie Beter Bestuurlijk Beleid is verankerd in drie decreten.

Het *kaderdecreet Bestuurlijk Beleid*, uitgevaardigd op 18 juli 2003, legt het organisatorisch-administratieve kader vast voor het bestuurlijk beleid, op basis van de basisbeginselen die de Vlaamse regering eerder goedkeurde. Met dit decreet als dwingend referentiekader werd de Vlaamse overheidsstructuur hertekend.

Het *comptabiliteitsdecreet* zorgt voor een regeling van de begrotingen, de boekhouding, de controle inzake subsidies en de controle door het Rekenhof. Het decreet is de spiegel van het kaderdecreet Bestuurlijk Beleid: de comptabiliteitsregels zijn sterk bepalend voor alle procedures met financiële implicaties en voor de vrijheden of beperkingen in die procedures. Het comptabiliteitsdecreet werd op 29 april 2004 door het Vlaams parlement goedgekeurd en zal in werking treden op 1 januari 2010.

Met het *kaderdecreet Strategische Adviesraden*, goedgekeurd 18 juli 2003, reikt de Vlaamse regering een kaderregeling aan voor een transparant, eenvoudig en doelmatig stelsel van adviesverlening bij beleidsaangelegenheden. Het legt de regels vast voor de oprichting, taakomschrijving en werking van de adviesraden.

Intern verzelfstandigd agentschap Kunsten en Erfgoed

Het KMSKA werd ondergebracht in het intern verzelfstandigd agentschap Kunsten en Erfgoed. Het agentschap Kunsten en Erfgoed wordt opgericht voor de uitvoering van het beleid inzake professionele kunsten en cultureel erfgoed. Het agentschap behoort tot het beleidsdomein Cultuur, Jeugd, Sport en Media.

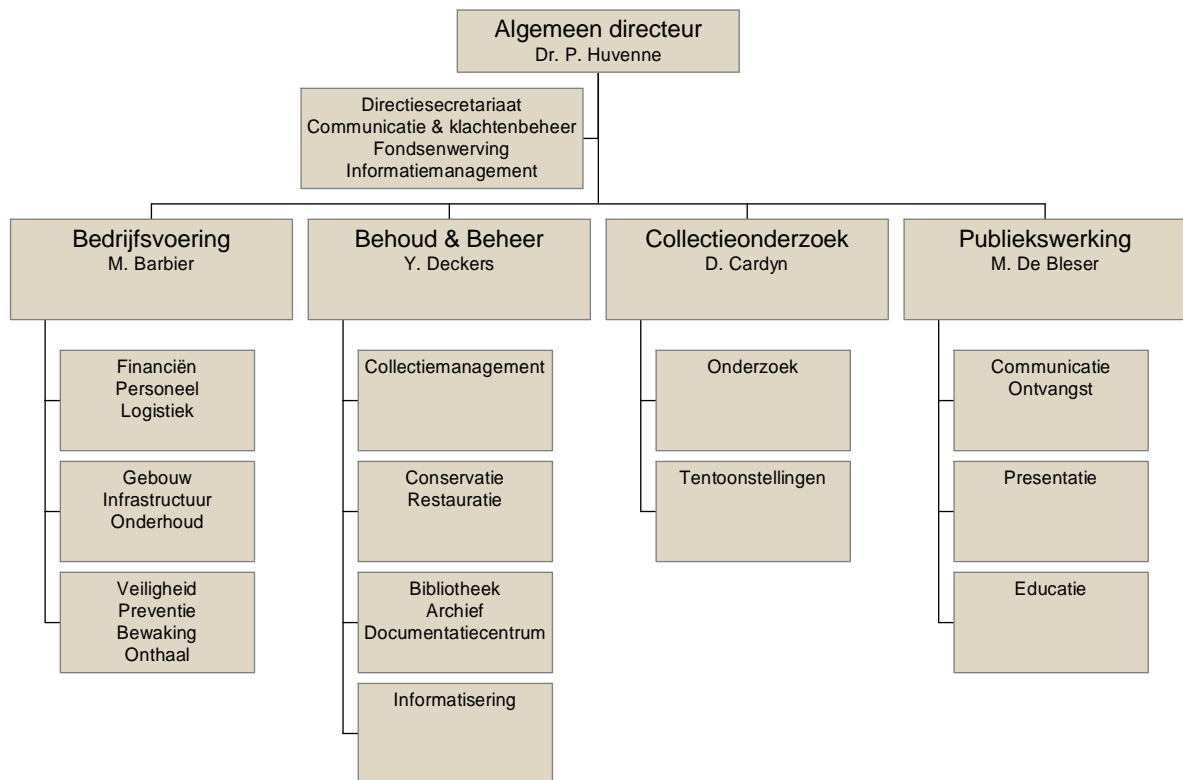
5.1.2. De directieraad

Ingevolge de toepassing van het Raamstatuut, werden in de eerste plaats de bevoegdheden van de directieraad beperkt en daarna opgeheven en neemt het

managementcomité van de IVA Kunsten en Erfgoed de taak over van de directieraad. Het bestuur van de instelling was voordien in handen van de directieraad. De directieraad treedt nu adviserend op. Ze buigt zich over elk voorstel van bestuurlijke aard dat betrekking heeft op het personeel, het functioneren, de organisatie en de huisvesting van de instelling. De directieraad beraadslaagt over samenwerkingsverbanden en geschillen met andere instellingen, over de begrotingsvoorstellen en over algemene beleidsvoorstellen. De leden van de directieraad van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen zijn:

Dr. Paul Huvenne	Algemeen directeur, voorzitter
Jos Van Rillaer	Administrateur-generaal IVA Kunsten en Erfgoed
Dorine Cardyn	Wetenschappelijk attaché collectieonderzoek
Marleen De Bleser	Afdelingshoofd publiekswerking wnd.
Yolande Deckers	Afdelingshoofd behoud en -beheer wnd.
Marjolijn Barbier	Financieel-administratief directeur
Dr. Christopher Brown	Director Ashmolean Museum Oxford
Dr. Geert Bouckaert	Professor Katholieke Universiteit Leuven
Dr. Robert Hoozee	Conservator Museum voor Schone Kunsten Gent
Dr. Maximiliaan P.J. Martens	Professor Universiteit Gent
Dr. Katlijne Van der Stighelen	Professor Katholieke Universiteit Leuven
Dr. Carl Van de Velde	Professor Emeritus Vrije Universiteit Brussel
Dieter Lampens is secretaris	van de directieraad.

Organigram

5.1.3. Personeel

Het KMSKA stelt een 100-tal personeelsleden te werk.

Er bestaat een diversiteit aan tewerkstellingsstatuten. Er zijn statutaire en contractuele personeelsleden die ressorteren onder het algemeen ambtenarenstatuut en anderen met een specifiek wetenschappelijk statuut. De instelling beschikt over een dotatie voor de dekking van haar recurrente werkingskosten en projectkosten. Door het ontbreken van een aantal sleutelfuncties en een middenkader (niveau B) in de huidige personeelsformatie worden bepaalde functies, zoals die van teamverantwoordelijke veiligheid en registrarior, via de DAB ingevuld.

Vigerende wetgeving zoals verschenen in het Belgisch Staatsblad:

- 28/01/1997 Besluit van de Vlaamse regering houdende statuut en organisatie van de Vlaamse wetenschappelijke instellingen en de regeling van de rechtspositie van het personeel
- 30/03/2001 Besluit van de Vlaamse regering tot bijsturing van het personeelsstatuut van de Vlaamse wetenschappelijke instellingen van 28 januari 1997
- 30/03/2001 Besluit van de Vlaamse regering tot tweede bijsturing van het personeelsstatuut van de Vlaamse wetenschappelijke instellingen van

- 28 januari 1997
- 14/12/2001 Besluit van de Vlaamse regering tot derde bijsturing van het personeelsstatuut van de Vlaamse wetenschappelijke instellingen van 28 januari 1997
- 08/03/2002 Besluit van de Vlaamse regering tot wijziging van het personeelsstatuut van de Vlaamse wetenschappelijke instellingen van 28 januari 1997 wat betreft de upgrading van niveau E naar D, het verlof voor opdracht en andere dringende bepalingen
- 08/03/2002 Besluit van de Vlaamse regering tot derde bijsturing van het personeelsstatuut van de Vlaamse wetenschappelijke instellingen van 28 januari 1997 inzake de reis- en maaltijdvergoeding
- 31/01/2003 Besluit van de Vlaamse regering tot wijziging van het personeelsstatuut van de Vlaamse wetenschappelijke instellingen van 28 januari 1997 houdende statuut en organisatie van de Vlaamse wetenschappelijke instellingen en de regeling van de rechtspositie van het personeel inzake de uitvoering van het sectoraal akkoord 2001-2002 en andere bepalingen
- 24/10/2003 Besluit van de Vlaamse regering tot wijziging van het personeelsstatuut van de Vlaamse wetenschappelijke instellingen van 28 januari 1997 houdende statuut en organisatie van de Vlaamse wetenschappelijke instellingen en de regeling van de rechtspositie van het personeel inzake de reis- en maaltijdvergoeding
- 20/02/2004 Besluit van de Vlaamse regering tot wijziging van het personeelsstatuut van de Vlaamse wetenschappelijke instellingen van 28 januari 1997 wat betreft de uitvoering van het Lambermontakkoord en andere bepalingen
- 19/11/2004 Besluit van de Vlaamse regering tot wijziging van het personeelsstatuut van de Vlaamse wetenschappelijke instellingen van 28 januari 1997 betreffende de herplaatsing, de interne arbeidsmarkt, de uitvoering van het sectoraal akkoord en andere bepalingen.
- 13/01/2006 Vlaams personeelsstatuut van 13 januari 2006 houdende vaststelling van de rechtspositie van het personeel van de diensten van de Vlaamse Overheid, (B.S., 23 maart 2006)
- 27/01/2006 Besluit van de Vlaamse Regering van 27 januari 2006 (B.S., 20 februari 2006) tot wijziging van het stambesluit VOI van 30 juni 2000, wat betreft de klokkenluiders, het bevallingsverlof, de pensioenleeftijd en andere bepalingen.
- 29/06/2006 Besluit van de Vlaamse Regering van 29 september 2006 tot wijziging van het besluit van de Vlaamse Regering van 13 januari 2006 houdende vaststelling van de rechtspositie van het personeel van de diensten van de Vlaamse overheid (selectie middenkader)

5.1.4. Personeelsbestand en tewerkstellingsstatuten

Onderstaande tabel (VTE) geeft per afdeling een overzicht van tewerkstellingsstatuten onderverdeeld per niveau. De tabel geeft een stand van zaken per 31/12/2007

	Niveau	Behoud & Beheer	Bedrijfsvoering	Collectieonderzoek	Publiekswekring	Eindtotaal
Contractueel mandaat	A		1			1
Contractueel	A	1	2		1	4
	B	2	1		10	13
	C	1	2			3
	D	1	33		1	35
Totaal contractueel		5	39		12	56
DAB	A	3	1	2	3	9
	B	4	1		2	7
	C	1	1		1	3
	D		4			4
Totaal DAB		8	7	2	6	23
Statutair	A	2	1	5	4	12
	C	2	2		1	5
	D	1	6	1	1	9
Totaal statutair		5	9	6	6	26
Startbaan	D					
Totaal startbaan						
Eindtotaal		18	55	8	24	105

Aantal personeelsleden KMSKA in VTE op 31/12/2007

VTE	Niveau	Behoud en Beheer	Bedrijfsvoering	Collectieonderzoek	Publiekswerking	Eindtotaal
Statuut						
Contractueel mandaat	A		1			1
Contractueel	A	1	2		1	4
	B	1,8	0,8		2,5	5,1
	C	1	2			3
	D	0,8	32,6		0,5	33,9
Totaal Contractueel		4,6	38,4		4	47
DAB	A	3	1	1	2,8	7,8
	B	4	1		2	7
	C	1	0,5		1	2,5
	D		4			4
Totaal DAB		8	6,5	1	5,8	21,3
Statutair	A	2	1	5	3,8	11,8
	C	2	2		1	5
	D	1	6	0,8	0,5	8,3
Totaal Statutair		5	9	5,8	5,3	25,1
Startbaan	D					
Totaal Startbaan						
Eindtotaal		17,6	53,9	6,8	15,1	93,4

5.1.5. De personeelsleden van het museum

Het personeelsbeleid houdt rekening met de accenten die door de Vlaamse Gemeenschap in haar beleid worden gelegd. Minderheidsgroepen zoals personen van allochtone afkomst, ervaren werknemers en personen met een arbeidshandicap krijgen bijzondere aandacht in het kader van het streven naar diversiteit en de integratie van deze doelgroepen. Daarnaast wordt een dynamisch genderevenwicht nagestreefd en gaat veel aandacht uit naar de tewerkstelling van kort geschoolden. 60 % van de werknemers zijn vrouwen.

Bijgaande tabel geeft de genderverdeling per afdeling aan. De rekeneenheid is tewerkgestelde personen. De tabel geeft een stand van zaken per 31/12/2007

Afdeling	M	V	Eindtotaal
Behoud en Beheer	4	14	18
Bedrijfsvoering	32	23	55
Collectieonderzoek	3	5	8
Publiekswerking	3	21	24
Eindtotaal	42	63	105
Percentage			100

Per 1 mei 2006 hebben 12 contractuele gidsen de museumstaf vervoegd. Zij worden tewerkgesteld binnen de afdeling publiekswerking.

5.1.6. Samenwerkingsprotocol met de Vlaamse Administratie

Met de Vlaamse Gemeenschap bestaat een samenwerkingsprotocol inzake personeelsbeheer. Naargelang het statuut van het personeelslid treedt de Vlaamse Gemeenschap op als werkgever of vervult ze de functie van sociaal secretariaat waarbij een differentiatie optreedt in de taakverdeling inzake personeelsadministratie naargelang het statutaire of contractuele personeelsleden of DAB-personeelsleden betreft. Aangezien er nog geen nieuw protocol is met CJSM wordt het oude protocol uit praktische overwegingen verdergezet.

5.1.7. VLIMPERS : Vlaams Intermodulair Personeelssysteem

Het systeem grijpt in de werksituatie van personeelsleden, managers en personeelsdiensten in en vereist een nieuwe houding ten opzichte van personeelszaken. Het personeel wordt geresponsabiliseerd wat betreft de opvolging van zijn eigen gegevens. Heel wat gegevens kunnen via de module *Selfservice* individueel geraadpleegd en beheerd worden.

5.1.8. PLOEG

PLOEG is een jaarlijkse managementcyclus van: Plannen, Leiding geven en Opvolgen, Evalueren, waarderen en Gewaardeerd worden. Het biedt aan de leidinggevenden instrumenten om op een motiverende en resultaatgerichte manier leiding te geven. Doel van de planning is een expliciete overeenkomst – liefst in consensus - tussen chef en medewerker over het wat en het hoe voor het komende werkjaar. De jobinhoud wordt – na een planningsgesprek - vastgelegd in de functiebeschrijving (resultaatgebieden en functioneringscriteria) en in de persoonlijke doelstellingen (resultaatgericht en ontwikkelingsgericht). De functiebeschrijving is een relatief permanent gegeven en wijzigt niet noodzakelijk elk jaar. De doelstellingen zijn in principe elk jaar nieuw. Leidinggeven en opvolgen is de echte kern van de PLOEG-cyclus. Naast het informele, dagelijkse leidinggeven en opvolgen worden functioneringsgesprekken en opvolgingsgesprekken sterk aanbevolen. Doel van de evaluatie is een goed inzicht te krijgen in welke mate de medewerker de in de planning gemaakte afspraken is nagekomen.

5.1.9. PIP/PEP (procesimplementatie / personeelsplanning)

Het KMSKA heeft eerder al een PIP/PEP opgesteld voor de kerntaken. Deze omvatten activiteiten uitgevoerd in de schoot van de afdelingen behoud & beheer,

collectieonderzoek en publiekswerking evenwel uitgebreid met de functie bewaking. De Vlaamse minister van Binnenlandse Aangelegenheden, Cultuur, Jeugd en Ambtenarenzaken keurde deze PIP/PEP op 16 juni 2004 principiële goed. Om een volledig beeld te hebben van het KMSKA werd gestart met een PIP/PEP voor de ondersteunende taken. Deze omvatten directiesecretariaat, fondsenwerving, communicatie en klachtenbeheer, financiën, personeel, logistiek, gebouw, infrastructuur, onderhoud en informatiemanagement. Aan de hertekening werd in de loop van 2007 verder gewerkt.

5.1.10. Basisoverlegcomité

Het *Besluit van de Vlaamse regering houdende oprichting van Basis- en Tussenoverlegcomités voor het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en de Vlaamse wetenschappelijke Instellingen* (28 juli 1995) regelt voor de instelling de oprichting van een Basisoverlegcomité.

Officieel bestaat het BOC sinds BBB (1 april 2006) niet meer. De vergaderingen worden wel verder opgevolgd.

Volgende onderwerpen kwamen in de vergaderingen uitgebreid aan bod:

- veiligheid en beveiliging: oa. rondgang, keuring, risicoanalyses
- de bespreking van de PIP/PEP-oefening met betrekking tot de kerntaken en de aanvullende functies,
- het Masterplan voor het gebouw en de sluiting,
- de wijziging van het statuut en de verzelfstandiging van het KMSKA.

5.2. Interne communicatie

Het is van groot belang dat alle personeelsleden in een organisatie weten wat er in het bedrijf gebeurt, dat zij hun werk met plezier en met veel motivatie doen, en dat zij nauwkeurig op de hoogte zijn van wat er in het bedrijf verandert. Personeelsleden moeten dus nauwkeurig op de hoogte zijn van het dagelijks reilen en zeilen van hun organisatie, maar anderzijds heeft de organisatie de plicht om de nodige interesse te betonen voor de werksfeer, de collegialiteit, de balans privé/werk, en belangrijke feiten in het privéleven van haar werknemers. Informatie moet, vertrekkend vanuit de directie, en aangestuurd door een zo neutraal mogelijk personeelslid, zoveel mogelijk mensen bereiken, waarbij vooraf wordt vastgelegd wat de verantwoordelijkheid van de lijnmanagers is bij het toeleveren van informatie. In het KMSKA wordt stelselmatig gewerkt aan een dergelijk goed uitgebouwde informatiestructuur. Naast de bestaande instrumenten: wekelijkse directievergadering (rapportering top down en bottom up), maandelijkse stafvergadering, e-mailkrant, maandelijks Happy Hour, en personeelsfeestjes wordt gedacht aan een uitbreiding met een aanspreekpunt en incentives.

5.3. Financieel verslag

De werkingsmiddelen van het KMSKA worden verdeeld over vier bedrijfseenheden of afdelingen. Als men de behoeften van de afdelingen tegen elkaar afweegt dan valt op dat alleen al de afdeling bedrijfsvoering een groot gedeelte van de dotatie opsorpt. Dit zijn de uitgaven om tegemoet te komen aan de meest elementaire behoeften van de dagelijkse werking: energiekosten, onderhoudscontracten, beveiliging, bewaking, klimatisering, administratie, verzekeringen, frankering, telefonie, training van het personeel, uitbestedingen aan derden zoals: herstellingen, onderhoud van de infrastructuur,

uniformen, ... kortom wat hoogstnodig is om het gebouw open te houden voor het publiek, weliswaar met bewaking maar zonder enige verdere dienstverlening. De kosten voor restauratie en uitbreiding van de collectie zijn daar niet in begrepen, ze zijn begroot bij behoud en beheer.

Het structurele tekort aan personeel, te wijten aan een onderbezetting van de vigerende personeelsformatie en het uitvoeren van bijkomende opdrachten op vraag van de overheid, maakt het tijdelijk aanwerven van contractuelen voor museumspecifieke en projectgebonden taken noodzakelijk.

UITVOERINGSREKENING
DIENST MET
AFZONDERLIJK BEHEER
Conform artikels 75-79 CWR

BENAMING : Koninklijk Museum voor Schone Kunsten

Sectie I –
Begrotingsontvangsten

A. Ontvangsten

Rubrieken opgesplitst volgens de ontvangstenbegroting	Bedragen ingeschreven in de begroting (raming) (1)	Overgedragen vastgestelde rechten (2)	Verworven vastgestelde rechten tijdens het begjaar (3)	Totaal vastgestelde rechten 2+3 (4)	Aangerekende ontvangsten (5)	Verschil tussen vastgestelde rechten en ontvangsten 4-5 (6)	Geannuleerde vastgestelde rechten (7)	Over te dragen vastgestelde rechten 6-7 (8)	Verschil tussen ramingen en aangerekende ontvangsten 5-1 (9)
08.2 Overdracht	374.000,00	0,00	378.269,68	378.269,68	378.269,68	0,00	0,00	0,00	4.269,68
Subtotaal 1	374.000,00	0,00	378.269,68	378.269,68	378.269,68	0,00	0,00	0,00	4.269,68
Dotatie	2.514.000,00	0,00	2.514.000,00	2.514.000,00	2.514.000,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Inkomgelden	720.000,00	0,00	757.694,39	757.694,39	757.694,39	0,00	0,00	0,00	37.694,39
Publicaties	170.000,00	0,00	159.859,84	159.859,84	159.859,84	0,00	0,00	0,00	-10.140,16
Diverse	50.000,00	0,00	34.674,31	34.674,31	30.890,33	3.783,98	0,00	3.783,98	-19.109,67
sponsorgeld	30.000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-30.000,00
0		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
0		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Subtotaal 2	3.484.000,00	0,00	3.466.228,54	3.466.228,54	3.462.444,56	3.783,98	0,00	3.783,98	-21.555,44
aanwending reservefonds			0,00	0,00	0,00	0,00			0,00
Subtotaal 3	3.484.000,00	0,00	3.466.228,54	3.466.228,54	3.462.444,56	3.783,98	0,00	3.783,98	-21.555,44
TOTAAL	3.858.000,00	0,00	3.844.498,22	3.844.498,22	3.840.714,24	3.783,98	0,00	3.783,98	-17.285,76

B. Uitgaven

Rubrieken opgesplitst volgens de uitgavenbegroting	Bij decreet geopende VL kredieten (1)	Bij decreet geopende Ord kredieten (2)	Aanwending reservefonds (3)	Overgedragen verbintenissen (4)	Aangerekende verbintenissen tijdens het begrotingsjaar (5)	Totale verbintenissen 4+5 (6)	Aangerekende uitgaven (7)	Geannuleerde verbintenissen vorige begrotingsjaren (8)	Naar volgend jaar over te dragen verbintenissen 6-7-8 (9)	Beschikbaar voor vastleggingen 1+3-5 (10)	Beschikbaar voor ordonnanceringen 2+3-7 (11)
Personeel	1.005.000,00	1.005.000,00	0,00	0,00	881.907,86	881.907,86	881.907,86	0,00	0,00	123.092,14	123.092,14
Werkingskosten	2.693.000,00	2.513.000,00	0,00	359.491,49	2.457.167,14	2.816.658,63	2.254.776,33	9.162,65	552.719,65	235.832,86	258.223,67
Kapitaaluitgaven	160.000,00	140.000,00	0,00	15.239,26	139.960,57	155.199,83	30.639,10	0,00	124.560,73	20.039,43	109.360,90
0						0,00	0,00		0,00	0,00	0,00
0						0,00	0,00		0,00	0,00	0,00
0						0,00	0,00		0,00	0,00	0,00
0						0,00	0,00		0,00	0,00	0,00
0						0,00	0,00		0,00	0,00	0,00
0						0,00	0,00		0,00	0,00	0,00
Over te dragen	0,00	200.000,00				0,00	0,00		0,00	0,00	200.000,00
TOTAAL	3.858.000,00	3.858.000,00	0,00	374.730,75	3.479.035,57	3.853.766,32	3.167.323,29	9.162,65	677.280,38	378.964,43	690.676,71
Saldo		0,00	3.858.000,00				673.390,95		-673.496,40		

	A5-B7	A8-B9
(I)	673.390,95	-673.496,40
Saldo uitvoeringsrekening voor verdeling (III)	-105,45	
Transfer naar reservefonds (negatief getal) (IV)	0,00	

5.4. Huisvesting van het museum

Het museumgebouw is niet alleen het instrument voor het behoud en beheer van de collectie, maar het is ook de infrastructuur waarbij de maximale toegankelijkheid voor het publiek en de aandacht voor het comfort en de belevingswaarde uiterst belangrijk zijn. Het belang van een goede ontsluiting van de collectie is dikwijls tegengesteld aan het belang van een optimale conservatie van de collectie. De juiste koers tussen deze twee uitersten in de museologie is de opdracht voor iedere goede museumarchitect. Behalve een huis voor de collectie en het publiek is een museumgebouw ook de werkplek voor de museumstaf. Daaraan worden vandaag hoge eisen gesteld met betrekking tot veiligheid en comfort.

Het KMSKA beheert het gebouw waarin het behuist is niet zelfstandig. Het beschikt erover, zoals in een verhouding van huurder t.o.v. huisbaas. Het IVA Facilitair Management - Gebouwen Antwerpen van de Vlaamse overheid treedt op als eigenaar. Maar het budget voor de investeringen in het gebouw wordt dan weer door het departement CJSM, i.c. het Fonds Culturele Infrastructuur (FoCI), beheerd. Een goede samenwerking tussen alle betrokken diensten verheelt de omslachtige constellatie niet.

5.4.1. Gebouw, infrastructuur en onderhoud

De dienst Gebouw, Infrastructuur en Onderhoud van het museum staat in voor de organisatie en de coördinatie van het onderhoud in de breedste zin van het woord van het gebouw en de infrastructuur, dit ten dienste (ondersteunend) van de collectie, de bezoekers en het personeel. Deze dienst staat ook in voor de relatie met het IVA Facilitair Management - Gebouwen Antwerpen van het Ministerie van de Vlaamse overheid, de eigenaar. Het takenpakket is arbeidsintensief en omvat volgende activiteiten:

- het gebouw en zijn infrastructuur beheren als goede huisvader (huurder), zowel op het vlak van technisch onderhoud, als op het vlak van veiligheid.
- de technische en klimatologische toestand van het gebouw en zijn infrastructuur opvolgen en het IVA Facilitair Management betrekken bij herstellingen, wijzigingen of uitbreidingen (zowel tijdens de voorbereiding als tijdens de realisatie).
- de netheid en het in orde zijn van het gebouw en zijn infrastructuur verzekeren.
- onderhoudscontracten voorbereiden, onderhandelen en opvolgen.
- externe bedrijven, die technische werken uitvoeren, begeleiden.
- het museum vertegenwoordigen bij externe contacten in het kader van onderhoud i.s.m. het IVA Facilitair Management.
- ondersteuning bieden bij de voorbereiding, de opbouw en de afbraak van tentoonstellingen en evenementen.

De organisatie van de dienst Gebouw, Infrastructuur en Onderhoud is onderverdeeld in kleinere entiteiten, meer bepaald logistiek, onderhoud, schoonmaak en technische dienst. Naast hun dagdagelijkse taken werden onderstaande projecten gezamenlijk gerealiseerd:

Plaatsgebrek in magazijn:

Het probleem van het overvolle magazijn met zijn slapende literatuur en het opslaan van literatuur op willekeurige plaatsen door plaatsgebrek in het magazijn werd in 2006 gesignaleerd. Via een werkgroep werden tal van slapende producten verwijderd uit het magazijn. Om te vermijden dat herhaling optreedt, dient deze oefening jaarlijks herhaald te worden.

Renovatie vloer zaal Q:

De vloer van zaal Q werd afgeschuurd, voorzien van een nieuwe vernislaag en opgeblonken.

Bureaumeubelen:

Via het IVA Facilitair Management kwam het museum in het bezit van diverse bureaumeubelen. Zo konden de oude bureaumeubelen vervangen worden door ergonomische meubelen. Verder werd een aantal bureaumeubelen met eigen middelen vervangen.

Nieuwe gevelverlichting:

Een nieuwe gevelverlichting werd geplaatst. De toestellen zelf werden gesponsord. De afbraak van de bestaande gevelverlichting en de plaatsing van de nieuwe toestellen gebeurde deels met eigen mankracht en deels via sponsoring.

Gebouwbeheerssysteem:

Op het gebouwbeheerssysteem werden in totaal 7 installaties aangesloten, hetzij klimaatgroepen of luchtgroepen.

Leeshoek:

Via sponsoring werd een leeshoek geïnstalleerd.

Naast de hierboven beschreven taken zijn in het kader van het Fonds Culturele Infrastructuur (FoCI) en i.s.m. het IVA Facilitair Management volgende dossiers ingediend:

Ingediende dossiers 2007	Euro
Herstellen stormschade dak	30.115,89
Herstellen van waterlek machinekamer lift en trap	-
Vervangen luchtbehandelingsgroep IG14	-
Herstellen defecte glazen deuren	7.396,73
Periodiek onderhoud liften	8.000,00
Herinrichten inkomhal, zaal 3 en auditorium	100.000,00
Studie waterhuishouding	4.573,80
Uitvoering beheersplan asbest - traphal	2.500,00
Uitvoering beheersplan asbest - zolder	234.194,29
Verstevigen glazen wand restauratieatelier	130.000,00
Elektronische deursloten - upgrade basisinstallatie	8.400,00
Beveiliging ICT	-
Beveiligen video data	-
Compartmentering marmeren cafetaria - technische dienst	-
Compartmentering zaal P - lift	-
Compartmentering balie - trap bibliotheek	-
Diverse herstellingen klima	3.157,85

VGP-ontwerp herstellen glazen dakkoepels	314,60
VGP-ontwerp aanpassingswerken sanitair, inkomhal lift en gang	314,60
Elektriciteitswerken inkomhal, zalen en auditorium	24.000,00
Herstellen pleinverharding	-
Bescherming kunstwerken	-
Werken aan brandleidingen	50.000,00
Aanpassing toerental turbine groep IG 15	-
Modernisatie personenliften	9.020,55
Steun glazen deur van zaal G naar zaal M en deuropomp zaal J	-
Traphallen kantoren	-
Afzuiging fotokopieertoestel publiekswerking	-
Vervangen ingebouwde keuken "In de put"	-
Diverse herstellingen inkomhal museum	-
Nazicht en verwijderen defecte zonneweringen op het dak	-
Vervangen defecte stoombevochtiger in depot 36	2.404,00
Hoogspanningsinstallatie	-
Totaal	614.392,31

Omdat de technische installaties grotendeels verouderd en aan vervanging toe zijn werd in 2004, in samenspraak met het IVA Facilitair Management, gestart met het systematisch oplijsten van de functionele gebreken van deze installaties. Deze inventaris dient voortaan als leidraad voor het plannen van de verbeteringswerken in het kader van het Fonds Culturele Investerings.

Door het uitvallen van verschillende installaties m.b.t. de klimaatbeheersing is het in een groot deel van de tentoonstellingszalen momenteel niet mogelijk om aan de eis van constante omgevingsfactoren (temperatuur en relatieve vochtigheid) te voldoen. Als noodoplossing zijn mobiele luchtbevochtigers aangekocht. Ingrijpende aanpassingswerken dienaangaande krijgen bijgevolg prioriteit. In de zalen E, F en G werd begin 2005 een nieuwe klimaatgroep geplaatst. Tot op heden geeft de werking van de installatie echter geen bevredigend resultaat.

Net als in 2006 kon het museum via het FoCI beschikken over een budget van 620.000 euro. Het IVA Facilitair Management heeft dan ook voor dit bedrag ontwerpen voor uitvoering opgemaakt. Hierbij werd een belangrijk bedrag van circa 430.000 euro voorzien voor de inrichting van ruimte anders werken II.

De voornaamste uitgevoerde projecten via FoCI zijn: installatie van een koelgroep, decontaminatiezone asbest en ruimte anders werken I.

5.4.2. Masterplan voor het gebouw

Op 12 januari 2006 ondertekende Bert Anciaux, Minister van Cultuur, Jeugd, Sport en Brussel de overeenkomst "Masterplan voor het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen, KMSKA".

De toekenning voor het opmaken van het masterplan werd in juli 2006 aan het architectenbureau *Claus en Kaan Architecten* gegeven.

Het KMSKA sluit op 1 januari 2010 de deuren voor zijn bezoekers, en dit gedurende 2 jaar.

5.5. Veiligheid, preventie, bewaking en onthaal

De dienst veiligheid, preventie, bewaking en onthaal staat in voor de veiligheid van personen, de collectie en de museuminfrastructuur. Meer concreet beoogt de dienst de continuïteit van de museale processen en de bescherming van het patrimonium, de medewerkers en de bezoekers van het museum als publieke instelling te waarborgen.

5.5.1. Bewaking en onthaal

Het museum is onderverdeeld in onthaal- en bewakingsposten die bemand worden door beveiligingsmedewerkers.

De continuïteit van de zaalbewaking en het onthaal in de publieke ruimten wordt door de erfgoedbewaking aan de hand van een ploegensysteem verzekerd. De erfgoedbewaking wordt aangevuld door kassa- en winkelpersoneel.

Het hoofd erfgoedbewaking neemt de dagelijkse leiding over het toezicht in de tentoonstellingszalen en de andere voor het publiek toegankelijke ruimtes en wordt in de dagelijkse organisatie bijgestaan door zijn adjunct erfgoedbewaker.

De coördinator onthaal en receptie zorgt voor de organisatie en de coördinatie van de dienst. Deze dienst staat in voor het onthaal en de begeleiding van bezoekers, het sleutelbeheer, de crisiscommunicatie, de camerabewaking, de avond- en nachtbewaking en de receptie van goederen van het museum.

De deskundige “beveiliging en bewaking” begeleidt en geeft ondersteuning aan de beveiligingsmedewerkers, geeft veiligheidsadvies en coördineert de uitvoering van beslissingen met betrekking tot veiligheid.

Om te kunnen voldoen aan de vraag naar extra toezicht voor de tentoonstelling “Vlaamse Primitieven, de mooiste tweeluiken”, werd in 2007 met een private bewakingsfirma een overeenkomst afgesloten.

In 2007 werd bij de Directie Private Veiligheid van de FOD Binnenlandse Zaken een aanvraag tot vergunning van een interne bewakingsdienst ingediend.

5.5.2. Veiligheid en preventie

Verbeteringen aan de veiligheidsinfrastructuur van het KMSKA wordt door de beheerder van het museumgebouw, het IVA Facilitair Management, via de fondsen van het Fonds Culturele Infrastructuur (FoCI) uitgevoerd.

In 2007 werd volgende **materiële** preventiemaatregel uitgevoerd:

KMSKA 63 (2004): noodverlichting. Naast het vervangen van noodverlichting-armaturen werd voor de publieke ruimten een autonome laagspanningsvoeding voorzien die de noodverlichting automatisch aanschakelt in geval van defect in de normale verlichting.

Volgende FoCI dossiers moeten nog worden uitgevoerd:
 KMSKA 82 (2004/2006): bijplaatsen evacuatiesirenes, KMSKA 91 (2005):
 branddeuren herstellen, KMSKA 98 (2005): deuren aanpassen voor evacuatie,
 KMSKA 46A (2004): centralisatie branddetectie.

In 2007 werden volgende **organisatorische** maatregelen gerealiseerd:

KMSKA 105 (2006): pictogrammen zalen, interventiedossier. In de publieke ruimtes werd de signalering met betrekking tot de lokalisatie en de identificatie van de reddings- of hulpmiddelen aangebracht. De evacuateroutes in de publieke ruimtes werden uitgestippeld en aan de hand van evacuatie- en blusmiddelenplans bekend gemaakt. Voor de brandweer werd een interventiedossier beschikbaar gemaakt, waarin volgende informatie werd verstrekt: een beschrijving van de activiteiten, de inplanting en de toegangswijze, de gevaarlijke plaatsen, de waterwinningsplaatsen en de middelen waarover de private dienst brandbestrijding beschikt.

In 2006 werd gestart met de incidentenrapportage. 2007 kan hiervoor als eerste referentiejaar dienen. De gerapporteerde incidenten werden in risicocategorieën onderverdeeld. De risicocategorieën vinden we terug in de literatuur.

2007	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	Tot.
Gevaarlijke situatie				1					1		1		3
Technische problemen			1									2	3
Vermissing								1	2				3
Diefstal		1								1			2
Medische noodsituaties				2	1		1		1				5
Beschadiging			1			1							2
Ordeverstoring											1		1
Inbraak													0
Brand(alarm)			1							1		1	3
Bommelding													0
Hold-up													0
Totaal	0	1	3	0	2	1	1	2	2	3	2	3	22

Aan de hand van dit overzicht kunnen probleemgebieden worden geïdentificeerd en prioritaire preventieve maatregelen bepaald.

In 2007 werd gestart met het opmaken van een intern noodplan voor het KMSKA. Het document wordt op het niveau van de instelling opgesteld en is erop gericht de schadelijke gevolgen van een noodsituatie te beperken door het uitwerken van aangepaste materiële en organisatorische maatregelen.

5.5.3. Beveiliging

Verbeteringen aan de beveiligingsinfrastructuur van het KMSKA worden door de beheerder van het museumgebouw, het IVA Facilitair Management, via de fondsen van het Fonds Culturele Infrastructuur (FoCI) uitgevoerd.

Om te kunnen voldoen aan de beveiligingseisen voor de tentoonstelling “Vlaamse Primitieven, de mooiste tweeluiken” werd KMSKA 104 (2006) uitbreiding inbraakdetectie benedenzalen uitgevoerd.

Een nieuw toegangscontrolesysteem werd geïnstalleerd.

5.6. Informatiemanagement

Musea en wetenschappelijke instellingen nemen een vooraanstaande plaats in de hedendaagse kenniseconomie, waar intellectueel kapitaal de belangrijkste productiefactor is. Zij zijn bij uitstek kennisintensieve organisaties waar het creëren, aanleren, gebruiken en delen van kennis - gebaseerd op het verwerven, opslaan en ontsluiten van informatie - tot de corebusiness behoren. Bovendien zijn zij in hun kennisactiviteit uitdrukkelijk gericht op het publiek. Meer en meer worden musea en wetenschappelijke instellingen kenniscentra waar al dan niet gespecialiseerde klanten informatie en kennis kunnen uitwisselen. Bijgevolg is kennismanagement voor deze organisaties van cruciaal belang met het oog op het behalen van de strategische doelstellingen, in een sterk concurrentiële wetenschappelijke en recreatieve omgeving. Als strategisch programma, gesteund door het management, draagt kennismanagement rechtstreeks bij tot de creatie van meerwaarde, kostenbesparing, het sneller op de markt komen met nieuwe producten en sneller adequaat reageren op onvoorziene omstandigheden. Essentiële voorwaarden tot het welslagen van kennismanagement zijn een degelijk en uitgebalanceerd informatiemanagement enerzijds en een sterke en brede ICT-ondersteuning anderzijds. Die zorgen er immers voor dat de razendsnel aangroeiende interne en externe informatieberg beteugelbaar blijft en de steeds complexer wordende informatiestromen door beheers- en controlesystemen gekanaliseerd blijven.

Afgelopen jaar werden daartoe verdere stappen gezet. De samenwerking met een vaste externe ICT-partner (Nextsolution) is een succes. Met behulp van deze partner is het volledige netwerk geactualiseerd en geüniformiseerd. Alle *client-PC's* zijn vernieuwd en up to date uitgerust met uniforme toepassingssoftware. De backup-infrastructuur (hard- en software) voor servers en netwerk-PC's werd verder uitgebouwd. De internetverbinding werd opgetrokken naar 10 Mbit eDSL. De speciale toepassingen voor elektronische deurcontrole, camerabewaking en kassaregistratie zijn na de kritische analyse van vorig jaar al gedeeltelijk vervangen en/of uitgebreid. De vergelijkende studie van 2005 inzake Digital Asset Management systemen (voor de afdeling Behoud en Beheer) en geïntegreerde Enterprise Resource Planning (ERP) en Business Process Management (BPM) systemen (voor de afdeling Bedrijfsvoering) resulteerde in 2006 in de aankoop van respectievelijk Portfolio, Globe2003 / E-Synergy (m.i.v. Cubic/Exact). De stapsgewijze implementatie aangevat in 2006 is verdergezet in 2007. Functies als HRM, adressenbestand en portalsite krijgen hierbij voorrang. Naast het dagelijks beheer van de ICT-infrastructuur, de helpdesk, de installatie, tuning en upgradings van hard- en software ging er speciale aandacht uit naar de vernieuwing van de video- en

audiouitrusting van het auditorium en de installatie van een systeem voor public information display (dZine). Het onderhoud van het lokale netwerk (optische backbone met horizontale bekabeling in UTP) en het onderhoud van de documentaire informatiesystemen (The Museum System, Brocade, diverse Access-toepassingen, Cashpoint) blijft een arbeidsintensieve opdracht. Met het oog op het optimaliseren van bestandenoverdracht met klanten en externe partners werd een ftp-server geïnstalleerd. In samenwerking met een externe partner (The Reference) werd de website van het KMSKA verder uitgebouwd. Het KMSKA beheert en *host* de eigen website autonoom. De integratie van een collectiecatalogus in de website is opgestart. Er werd tevens ondersteuning verleend bij het beheer van het videobewakingssysteem met opslag van de gegevens op harde schijf alsook bij de systemen voor toegangscontrole en tijdsregistratie.

6. De Vrienden van het KMSKA

In 2007 ontvingen de Vrienden van het KMSKA drie keer een 'Nieuws voor de Vrienden'. Er werd een nieuwe rubriek toegevoegd: 'Tekeningen en Prenten'. In deze rubriek komt telkens een van de tekeningen of prenten in het bezit van het KMSKA aan bod. De keuze van de kunstenaar en van het besproken werk wordt verzorgd door de kunsthistorici van het museum.

De leden ontvingen ook 4 maal de Museumkrant met uitgebreidere informatie over de activiteiten in het Museum zelf.

Het activiteitenprogramma omvatte in- of rondleidingen tot/in de tentoonstellingen "Vlaamse Primitieven. De mooiste tweeluiken", "MuHKA te gast" en "Animalomania".

Een exclusief bezoek aan de iconencollectie van SD Worx werd door talrijke leden gewaardeerd.

De Heer Van den Brande, zelf lid van de Vrienden, verzorgde een voordracht in het auditorium: 'Joods erfgoed in Antwerpen: mecenaat en kunst(enaars).'

Het jaarlijkse museumontbijt werd in 2007 aangevuld met een voordracht van de heer Herwig Todts - 'Moderne Kunst: een uitgebreid overzicht'.

Twee daguitstappen naar Louvain-la-Neuve en Gent (Dr.Guislain Museum en MSK Gent) maakten het programma compleet.

In het kader van de Vlaamsekunstcollectie nodigden de collega-Vrienden van de Stedelijke Musea Brugge en het MSK Gent uit voor de volgende gelegenheden: opening van het vernieuwde MSK (Gent), "De dageraad van de Bourgondische eeuw" en "Brugge-Parijs-Rome: Joseph Benoit Suvée en het neoclassicisme in Europa" (Brugge) en "British Vision" (Gent).

De collega-Vrienden werden in het KMSKA ontvangen bij "Vlaamse Primitieven. De mooiste tweeluiken".

Op initiatief van de Voorzitter Christian Hänsch werd een aquareltentoonstelling georganiseerd. De Oranjerie-schilders-Hof der Lusten stelden hun werk tentoon onder het thema "Van werkelijkheid naar geabstraheerde vormgeving".

In het kader van deze tentoonstelling hield mevrouw Dorine Cardyn een voordracht in het auditorium: 'Aquarellen vertellen'.

In samenwerking met enkele vrijwilligers werd de vereniging gepromoot tijdens de Cultuurmarkt op zondag 26 augustus 2007.

Via de Vrienden schonk een particulier lid in 2007 een gift van € 6.250,00 aan één van de restauratieprojecten van het museum.

Een andere weldoener schonk de opbrengst van zijn verjaardagsfeest, dat plaatsvond in het Museum, eveneens aan een restauratie.

De dagelijkse werking werd verricht door het secretariaat van de Vrienden, met name door een secretaresse (50%) en een structurele vrijwilligster.
De vereniging dankt de groep trouwe vrijwilligers die zich hebben ingezet voor verschillende taken.

Kinderatelier tijdens viering 'Eén jaar Diepe Fontein' © KMSKA